

**vakblad voor
informatieprofessionals**

**INFORMATIE-
PROFESSIONAL
OVERHEID**

GEVRAAGD:

Graven in data

Archeoloog maakt
zoekmachine voor
eigen vakgebied

Bibliotheekgids

'Thuiswerken' in
bruut Boedapest

**Deel 6 Achter
het nepnieuws**

Lesje omgaan
met 'Qmoms' en
'completeerdenkers'

Minder T, meer I

Op naar digitaal
fitted kenniswerkers

2022 | 02

**GENERALIST
MET ETHISCHE
INSLAG**

COLOFON

IP is met zijn hybride magazine (digitaal en papier), website, nieuwsbrief, events, podcast en socials het platform voor de informatieprofessional van vandaag en morgen.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (26ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg
tel. 06-223 75 75 9
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-223 75 75 9,
e-mail redactie@informatie-professional.nl

redactie

Marjo Bakker, Maarten Brinkerink, Wilbert Helmus, Vincent M.A. Janssen, Leen Liefsoens, Cindy Lammers (hoofdredacteur), Matthijs van Otegem, Mirjam Raaphorst en Daniël de Vette

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl

medewerkers aan dit nummer

Martijn Aslander, Sjoerd Beelen, Mirjam Cuper, Anne van den Dool, Rob Feenstra, Frank Huysmans, Marijn Mostart, Bianca Ruizendaal, Kees Teszelszky

abonnementen

Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie Informatieprofessional.nl

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren: Kyra Veenhuijsen, e-mail k.veenhuijsen@bureauvanvliet.com, tel. 023-571 47 45. Zie voor een overzicht van de mogelijkheden en de mediakaart ook informatieprofessional.nl

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

INHOUD

10

Graven in data

Vorige maand promoveerde archeoloog Alex Brandsen op zijn onderzoek naar deep learning-technieken die zijn werk en dat van vakgenoten moeten vergemakkelijken. Een interview.

14

Achter het nepnieuws #6

In een serie van zes artikelen duikt Vincent M.A. Janssen, complotdenkerin-opleiding, in de wereld van misinformatie en fake news. In deze IP de laatste aflevering: En nu?

16 en 24

O, o, informatie

Informatiehuishouding overheid 3.0 volgens Rik Maes, Kees Verhoeven en Arre Zuurmond (16), en waarom de Wet open overheid een kans is om het vertrouwen in de overheid te herstellen (24).

RUBRIEKEN

04

Data in beeld
Chocapologies

09

IP Lingo
Word.rodeo

23

Column Frank Huysmans
Affordable Amsterdam

36

KB Onderzoekskroniek
Tekst versimpelen met AI

37

Gespot
Archief van de Toekomst

28

Bezoekje Boedapest

Zou buiten het bibliotheekgebouw werken ook interessant, nuttig en misschien zelfs wel leuk kunnen zijn? Kees Teszelszky legde vier bibliotheken in Boedapest langs de meetlat.

32

We love leesclubs

Tijdens de laatste themamiddag van de KNVI Interessegroep Onderwijs en Onderzoek (Bibliotheken) doken de aanwezigen in het thema 'Bibliotheken en Leesclubs'. Een verslag.

20

Iedereen digitaal fit

Vijf miljoen kennis- en schermwerkers kenniswerken in een kenniseconomie, maar zijn we daar wel 'digitaal fit' genoeg voor? Martijn Aslander vindt het tijd voor een andere koers.

38

Gelezen

Studie- en leesvoer voor IP'ers

40

Verenigingen

Beroepsverenigingsnieuws

42

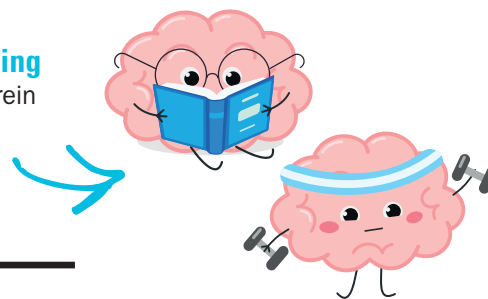
Gastcolumn

Homo informaticus

43

Lifehacking

Houd je brein scherp

FACTCHECKERS-CHECK

In deze IP vind je de laatste aflevering van *Achter het nepnieuws*. Een zesdelige serie waarin redacteur Vincent door de krochten van het internet dwaalde en vol overgave in bubbels van anderen dook. Verbazing, ongeloof en onbegrip wisselden elkaar af. Bij hem, bij de lezer. Nu is propaganda van alle tijden, maar dankzij de huidige mediamogelijkheden hebben desinformatie en fake news natuurlijk een compleet ander jasje gekregen. Veel verschillende jaszjes ook. Factchecken is een dagtaak geworden.

Vincent probeert in het artikel verderop 'zijn Qmom' en 'de compleetdenker' te doorgronden. 'Weglopen is oké, maar kom altijd terug', schrijft hij. Blijf praten. Ongeacht dovemansoren en oogkleppen. Nobel, maar toch ook een tikje lastig als de op tafel liggende gegevens *the bleeding obvious* lijken te zijn.

De artikelserie besloeg een groot deel van de coronatijd – een periode vol munitie voor complotdenkers en anti's. Gelukkig lijkt Covid zo goed als exit, en hoopt Vincent 'misschien, heel misschien' de volgende feestdagen weer samen met zijn familie te kunnen vieren.

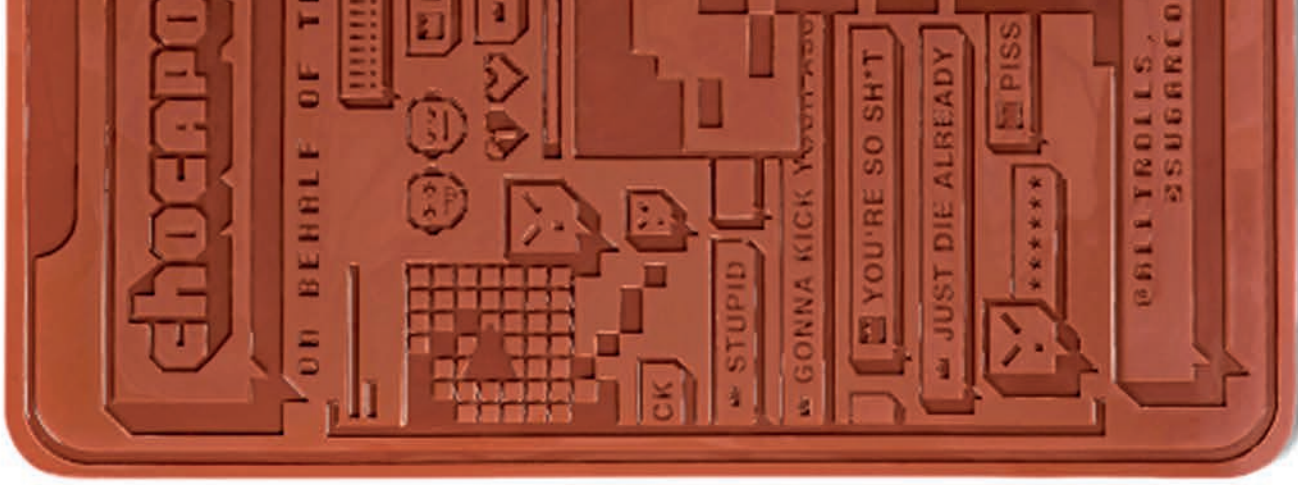
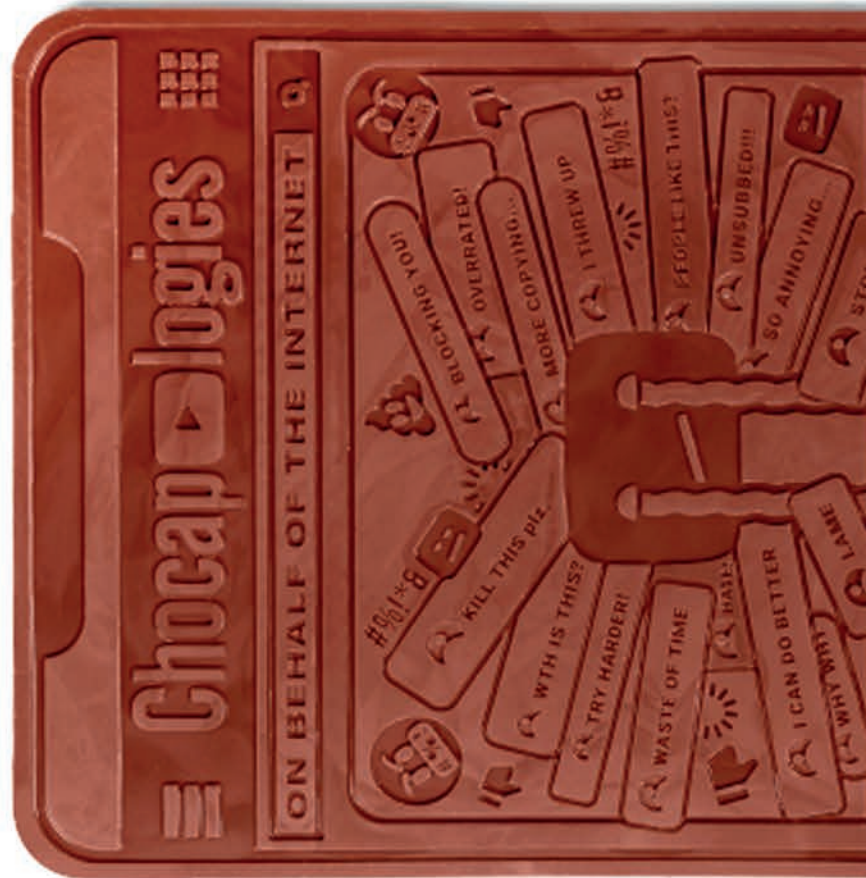
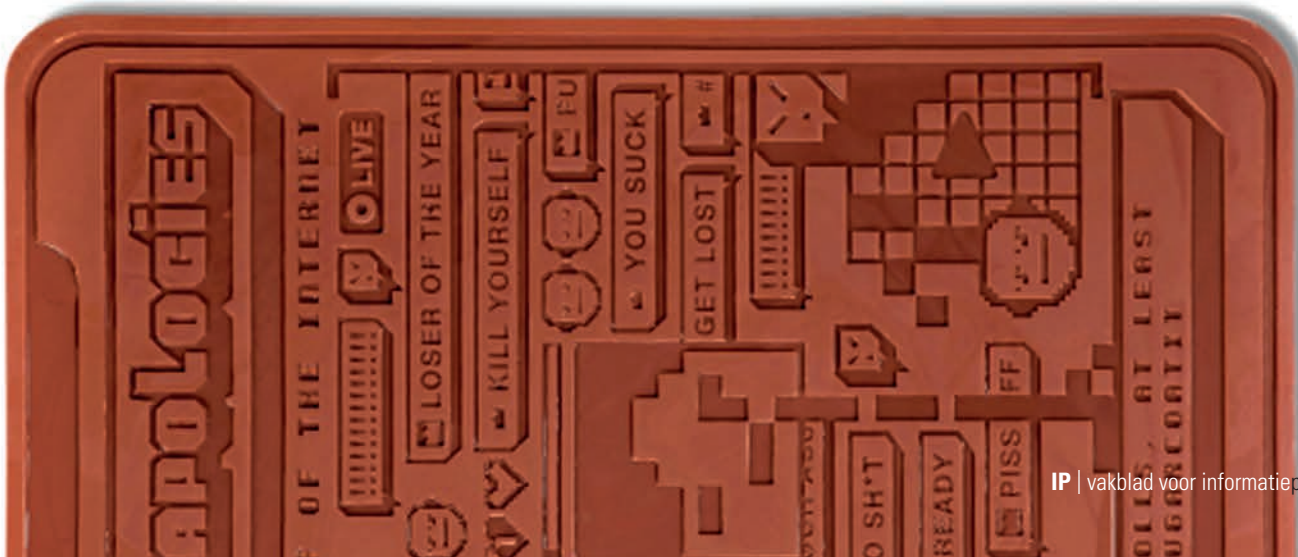
Helaas hadden we niet gerekend op Poetin. 'Oekraïne is het nieuwe doelwit geworden van de complottheorieën', mailt Vincent me – zijn stuk bijna op de drukpers. 'Die slachtoffers in de oorlogsvideo's? Acteurs volgens mijn familie.' Intussen lees ik in verschillende media hoe de wappies van gisteren de swappies van vandaag zijn geworden. Van virus naar tiran is een kleine stap. Als je maar kunt ageren tegen de 'mainstream media' en 'gangbare westerse politiek'. Dat een despoot in Rusland mens en mening aan banden legt en oorlog voert, doet blijkbaar geen ethisch alarmbelletje rinkelen. Er zijn zelfs al 'complotters' die zich opwerpen als factcheckers, maar wie checkt de facts van de factchecker? <

REDACTIONEEL | Cindy Lammers

CHOCOLA TEGEN ONLINE TROLLS

Internet kan een wrede speeltuin zijn, weet meester-chocolatier en influencer-chef Karim Bourgi, zelf slachtoffer van online haat. Hoe kunnen we het wereldwijde web 'a sweeter place' maken voor de duizenden getroffen en andere mensen bewust maken van de verwoestende gevolgen van cyberpesterijen, vroeg hij zich af? Bourgi benaderde het in Dubai gevestigde reclamebureau

Mullenlowe MENA, en samen lanceerden ze de campagne *Chocapologies – on behalf of the internet*. Drie fraai verpakte en tot in detail uitgewerkte chocoladerepen, waarin haatberichten, venijnige opmerkingen, en ongepast en grof gebruik van emoji's van trolls en cyberpesters zijn verwerkt. Honderden slachtoffers kregen gratis een reep toegestuurd, als zoete pleister op de wond.

HEBBERN WE JOUW JUISTE MAILADRES VOOR DE DIGITALE IP?

Als het goed is, heb je als abonnee van vakblad IP nummer 1 als digitaal magazine ontvangen. IP verschijnt met ingang van 2022 namelijk hybride: vijf keer als digitaal magazine (oneven nummers) en vier keer op papier (even nummers). Heb je de link naar het digitale magazine niet gekregen? Of wil je

een ander mailadres opgeven? Laat het dan weten via redactie@informatieprofessional.nl. Handig om te weten: de papieren

IP belandt gewoon in je fysieke brievenbus, de digitale IP krijg je als versleutelde link die we sturen naar het mailadres dat bij ons bekend is. Daarnaast kun je alle IP's – papier en digitaal – als vanouds raadplegen in het online archief op informatieprofessional.nl. De losse bijdragen in full-text en de hele nummers als pdf (papierbladen) en als digitaal magazine. Heb je je inloggegevens niet meer? Mail dan even naar redactie@informatieprofessional.nl. <

UNESCO-LEERSTOEL AI &

VOGIN-IP-LEZING OP 11 MEI

Het programma van de VOGIN-IP-lezing, op 11 mei in de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA), begint langzaam vorm te krijgen. Check voor het meest actuele overzicht van lezingen en workshops vogin-ip-le-

zing.net, of de website en socialemediakanalen van vakblad IP. De VOGIN-IP-lezing op 11 mei zal de tiende editie zijn van het gezamenlijke evenement van Stichting VOGIN en IP. De vorige vond plaats op 21 oktober vorig jaar. <

ONDERZOEKSRAPPORT LIMA OVER CONSERVERING VR

Hoe bewaar je virtual reality (VR) voor de toekomst? En voor welke uitdagingen sta je als maker en als archief? LIMA, het platform voor digitale kunst, deed in opdracht van kennisinstituut Atria en NDE onderzoek naar

de conserveringsstrategieën aan de hand van het VR-kunstwerk 'Beleef 100 jaar vrouwenkiesrecht!' van kunstenaar Justin Zijlstra. Je leest de bevindingen in het onderzoeksrapport via deze link: <https://bit.ly/conserveringVR>. <

KBR, KU LEUVEN EN GOOGLE BOEKEN EN DOCU

De Koninklijke Bibliotheek van België KBR, KU Leuven Bibliotheken en Google hebben een overeenkomst ondertekend om een brede selectie gedigitaliseerde boeken en documenten uit het cultureel en historisch erfgoed van de bibliotheken te delen. Het gaat om duizenden werken, waarvan sommige dateren uit de vijftiende eeuw.

De boeken en documenten worden de komende jaren voor iedereen vrij toegankelijk gemaakt via zowel Google Books als de bibliotheekcatalogi van de instellingen zelf. Hilde Van Kiel, directeur KU Leuven Bibliotheken: 'De scans van onze erfgoedcollecties worden omgezet in tekstuele, doorzoekbare data. Dit past goed binnen het opendatabeleid van de KU Leuven en zal het on-

derzoek naar collecties een boost geven.' Sara Lammens, algemeen directeur a.i. bij de KBR: 'In ons actieplan voor de komende jaren is opgenomen dat de KBR wil bijdragen aan de democratische fundamenten van de steeds digitaal wordende samenleving. Meer informatie online zetten, de toegang tot die informatie verbeteren en onderzoek in de digital humanities faciliteren zijn onze huidige prioriteiten.'

Heb je nieuws te melden, een trend gespot of een tip die je graag wilt delen met collega-IP'ers? Laat het weten via redactie@informatie-professional.nl.

DATA SCIENCE BIJ DE HAAGSE HOGESCHOOL

'Artificial Intelligence and Data Science for Society' is de volledige naam van de leerstoel die Unesco onlangs heeft toegekend aan De Haagse Hogeschool. Lampros Stergioulas is de leerstoelhouder. Als lector Data Science doet hij al geruime tijd praktijkgericht onderzoek en ontwikkelt hij onderwijs op het gebied van AI en data science rondom maatschappelijke thema's.

Het lectoraat is onderdeel van het kenniscentrum Health Innovation, dat sociale en technologische innovaties inzet om de gezondheid van burgers te bevorderen. Stergioulas' ambitie is 'een onderzoeks- en onderwijsprogramma van wereldniveau opzetten om mens- en praktijkgerichte AI en data science te ontwikkelen'. De Haagse Hogeschool brengt hiervoor, naast het

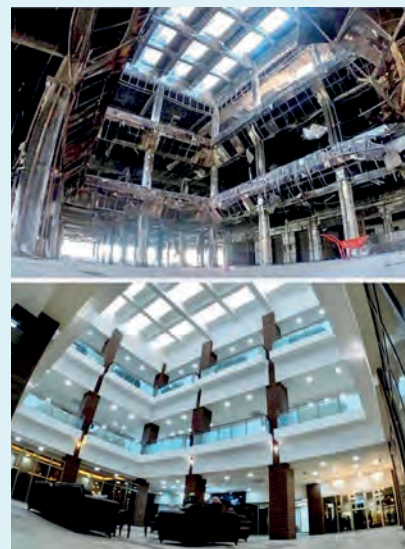
Unesco-netwerk, lokale en internationale strategische partners bij elkaar uit het eigen kennisnetwerk, de industrie en de overheid. Vooral de rol van AI en data science in de samenleving zal bij de leerstoel een belangrijke rol gaan spelen, weet Stergioulas: 'Opkomende AI-technologieën moeten onze samenlevingen en de mensheid als geheel ten goede komen. Wij werken daarom mee aan de interna-

tionale ontwikkeling van ethische kaders voor AI. Samen een goede "AI-samenleving" creëren, dat is ook een prioriteit van Unesco.'

De leerstoel is voor vier jaar aan De Haagse Hogeschool toegekend. Unesco kan deze termijn telkens opnieuw met vier jaar verlengen. <

BIBLIOTHEEK UNIVERSITY OF MOSUL HEROPENT MET 20.099 GEDONEERDE BOEKEN

Vorige maand is de bibliotheek van de University of Mosul in Irak officieel heropend. Ze werd in 2014 opzettelijk vernietigd door IS, en Book Aid International heeft sinds 2018 boeken geleverd om de verloren collectie te herstellen.

Tot op heden heeft de Britse liefdadigheidsinstelling 20.099 nieuwe, door de uitgever gedoneerde boeken voor hoger onderwijs verstrekt op het gebied van 'sciences, engineering, humanities en medical subjects'. De bibliotheek van de University of Mosul bevatte ooit meer dan een miljoen boeken, waaronder vele waardevolle en onvervangbare teksten. Toen IS Mosul in 2014 bezette, was de bibliotheek een van hun eerste

targets, een directe aanval op het leren en het vrije denken. Sayf Al Ashqar, secretaris-generaal van Mosuls universiteitsbibliotheek: 'Dit is een buitengewoon moment in de geschiedenis van onze stad. De heropening van de bibliotheek is niet alleen belangrijk voor de studenten, maar voor iedereen die deze verschrikkelijke tijd heeft meegemaakt. Het staat symbool voor een nieuw begin, en we willen iedereen bedanken die dit mogelijk heeft gemaakt.' <

BIBLIOTHEKEN PLAATSEN DUIZENDEN MENTEN ONLINE

Ortyographie de Bruxelles (1784) – KBR, VB 4.125 C.

De bibliotheken selecteerden voor het project meer dan tachtigduizend gedigitaliseerde werken uit hun collecties; deze vallen

niet langer onder het auteursrecht. De samenwerking met Google zal in de loop van 2022 van start gaan. <

ONDERZOEK: DEEFAKEFOTO'S BETROUWBAARDER GEACHT DAN HET ORIGINEEL

Met AI gegenereerde gezichten ogen vaak zo realistisch dat mensen het verschil tussen kunstmatige en echte foto's niet meer zien. Bovendien worden de deepfakebeelden iets vaker als 'betrouwbaar' bestempeld dan het origineel. Dit blijkt uit onderzoek van de University of Texas.

De wetenschappers begonnen hun onderzoek met het genereren van vierhonderd foto's met behulp van open source AI van chipfabrikant Nvidia. Daarbij zorgden ze ervoor dat er zo veel mogelijk diversiteit in de gezichten zat. Vervolgens voegden ze vierhonderd echte foto's toe aan de database. Daarna moest elke deelnemer aan het onderzoek van 128 foto's aangeven of deze echt of nep zijn. In slechts 48 procent van de gevallen hadden ze het juist. Dat is volgens de onderzoekers minder dan wanneer ze gewoon zouden hebben gegokt. Tijdens een tweede experiment werden nieuwe partici-

panten op voorhand getraind om AI-gezichten te herkennen. Na elke poging zouden zij ook te weten komen of ze het antwoord goed of fout hadden. Deze groep deed het iets beter met een slagingspercentage van 59 procent. Verder moesten de deelnemers aangeven hoe betrouwbaar ze de 128 gezichten vonden. Daar kwam uit dat ze de door AI gegenereerde gezichten gemiddeld zo'n 7,7 procent betrouwbaarder achtten dan de echte gezichten. De wetenschappers benadrukken hoe gevaarlijk de technologie kan zijn en moedigen de grafische en visuele gemeenschap aan om richtlijnen te ontwikkelen. <

FAGEL-VIDEOSERIE KB EN THE LIBRARY OF TRINITY COLLEGE COMPLEET

De reeks van negentien video's over de Fagel-collectie, waaraan de KB heeft samengewerkt met The Library of Trinity College in Dublin, is afgerond. De serie neemt de kijker mee terug naar de tijd van de Haagse regentenfamilie Fagel en de bibliotheek die zij gedurende anderhalve eeuw opbouwde, en die nu in Dublin bewaard wordt.

Sinds 2020 werkt de KB samen met The Library of Trinity College aan het Unlocking the Fagel Collection-project om de enorme, geheel bewaard gebleven privébibliotheek van de Fagels vindbaar te maken voor onderzoekers en geïnteresseerden. De collectie bevat zeldzame en unieke handschriften, gedrukte boeken, pamfletten, kaarten en atlanten uit de vroegmoderne tijd. Vermoedelijk zijn er ook nog vele onontdekte schatten, aan-

gezien de twintigduizend boeken en twaalfduizend pamfletten nog nooit goed zijn beschreven. The Library of Trinity College is momenteel bezig om de Fagel-collectie te beschrijven en te digitaliseren. Naar verwachting zullen de ruim dertigduizend stukken in 2023 beschreven zijn. De Nederlandse boeken uit de Fagel-bibliotheek worden ook opgenomen in de STCN (bibliografie van Nederlandse drukken tot 1801). <

Foto: Gill Whelan

De Long Room in The Library of Trinity College in Dublin. Op een van de achterliggende etages is de Fagel-collectie geplaatst.

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij
de Universitaire Bibliotheken Leiden;
heeft als aandachtsgebieden bibliotheek-
systemen en de digitale bibliotheek

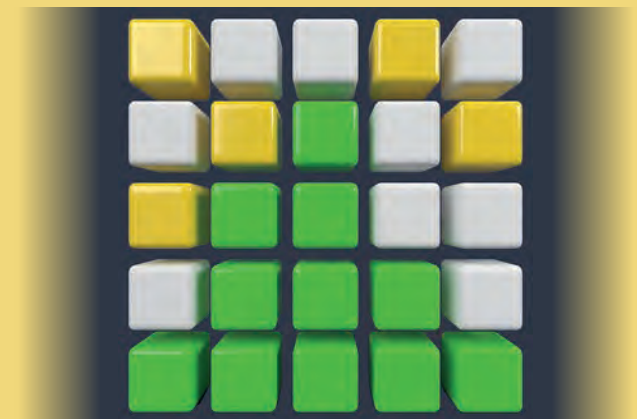
Word.rodeo

Nog maar een paar weken geleden leek het me een leuk idee om een *IP Lingo* te wijden aan Wordle (nytimes.com/games/wordle), maar inmiddels is dit spelletje, dat eigenlijk in niets afwijkt van het bekende Lingo, ook in Nederland zo'n grote hit dat je er nauwelijks iets nieuws over kunt vertellen. We leven in een tijd van startups, unicorns, blockchains en growth hacking, en in die complexe wereld is het blijkbaar nog steeds mogelijk dat je in oktober voor je vrouw een eenvoudig programmaatje schrijft om een oubollig woordspelletje te spelen en dat je daar nog geen halfjaar later een bedrag van zeven cijfers mee verdient. Het is een modern voorbeeld van de American Dream die uitkomt.

Mede daardoor verdrinken we inmiddels in een zee aan Wordle-varianten. Wordle (wordle.nl) is bijvoorbeeld de Nederlandstalige versie. In Nerdle (nerdlegame.com) gaat het niet om een woord maar om een som. Bij Lordle of the Rings (digitaltolkien.github.io/vue-wordle) gaat het, u raadt het al, om woorden die voorkomen in de trilogie van Tolkien, en in Lewdle (lewdlegame.com) mag je alleen obscene woorden invullen (Piemle lijkt me een goede naam voor een Nederlandse versie). Maar geen van de makers zal zo binnenlopen als Josh Wardle, de ontwikkelaar van Wordle.

Diegenen onder u die met het succes van Wordle in het achterhoofd op zoek gaan naar een vergelijkbare niche moet ik teleurstellen: er bestaan al digitale versies van galgje, het advertentospel, en boter, kaas en eieren. Je kunt zelfs mens-erger-je-niet en ganzenbord online spelen. De makers zijn er niet rijk van geworden.

In de enorme hoeveelheid Wordle-klonen valt Word.rodeo (word.rodeo) op omdat je zélf een opgave kunt maken die anderen moeten oplossen. Leuk om te gebruiken in een workshop of les. Het programmaatje werkt nog niet met Nederlandse woorden, maar dat lijkt een kwestie van tijd. Ik heb in de Engelse versie alvast een opgave (bit.ly/opgavevanrob) voor u gemaakt. <

Getijdenboek van de Utrechtse familie Lochorst (?),
ca. 1460, collectie Huis van het boek, Den Haag,
Ms. MMW 10 F 50, ff. 147v-148r.

DATABASE MET MIDDELEEUWSE MINIATUREN NAAR HET RKD

Het RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis gaat het Nederlands erfgoed aan verluchte handschriften (met de hand geschreven en versierde boeken uit de middeleeuwen) online toegankelijk maken. Daartoe is de Byvanck-database aan het RKD ter beschikking gesteld.

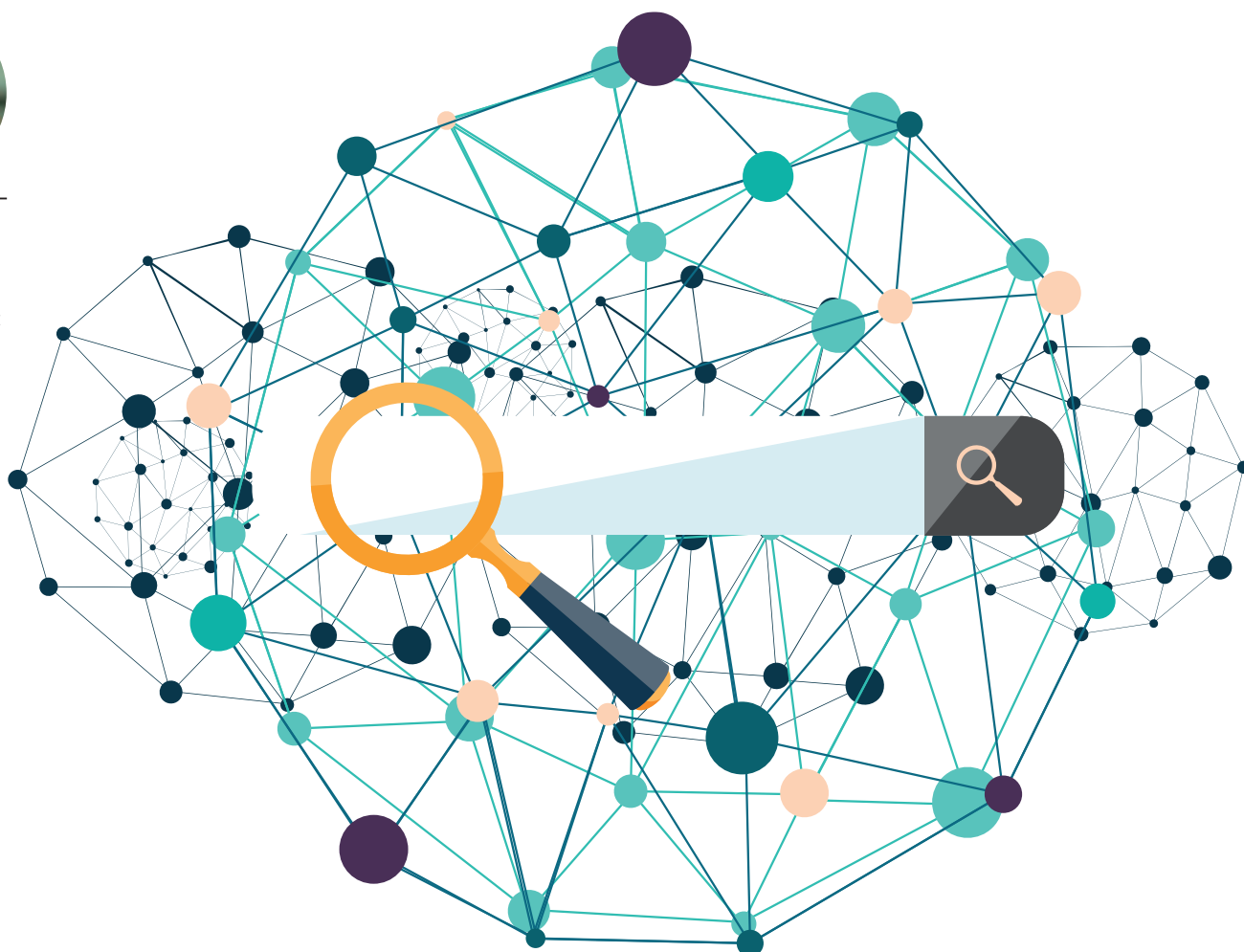
In Nederland hebben ruim 75 instellingen middeleeuwse handschriften in hun collectie. Bijna alle (circa drieduizend) handschriften in Nederlandse collecties zijn door onderzoekers van Stichting Alexander Willem Byvanck Genootschap beschreven in de Byvanck-database. Daarnaast bevat deze database gegevens over zo veel mogelijk Noord-Nederlandse handschriften in buitenlandse collecties. Niet alleen de boeken zelf worden beschreven, maar ook de vele voorstellingen in de handschriften: van bladvullende miniatures tot kleine illustraties in de marges. Nederland is hiermee het enige land ter wereld dat beschikt over een zo compleet mogelijk overzicht van zijn middeleeuwse boekschilderkunst. Om verder onderzoek voor huidige en

toekomstige generaties mogelijk te maken, is het noodzakelijk om het materiaal online toegankelijk te maken en duurzaam te onderhouden. Daarom heeft de stichting haar Byvanckdatabase ter beschikking gesteld aan het RKD. De middeleeuwse boekverluchting is een nieuw aandachtsgebied binnen het instituut.

Daarnaast zijn er plannen voor een kunsthistorisch internetportaal waarin alle wetenschappelijke informatie over Noord-Nederlandse boekverluchting samenkomt. In samenwerking met eCodicesNL en Bibliotheek Rotterdam zal worden onderzocht wat de beste manier is om dit portaal duurzaam te verbinden met andere initiatieven op het gebied van de digitale ontsluiting van middeleeuwse handschriften. <

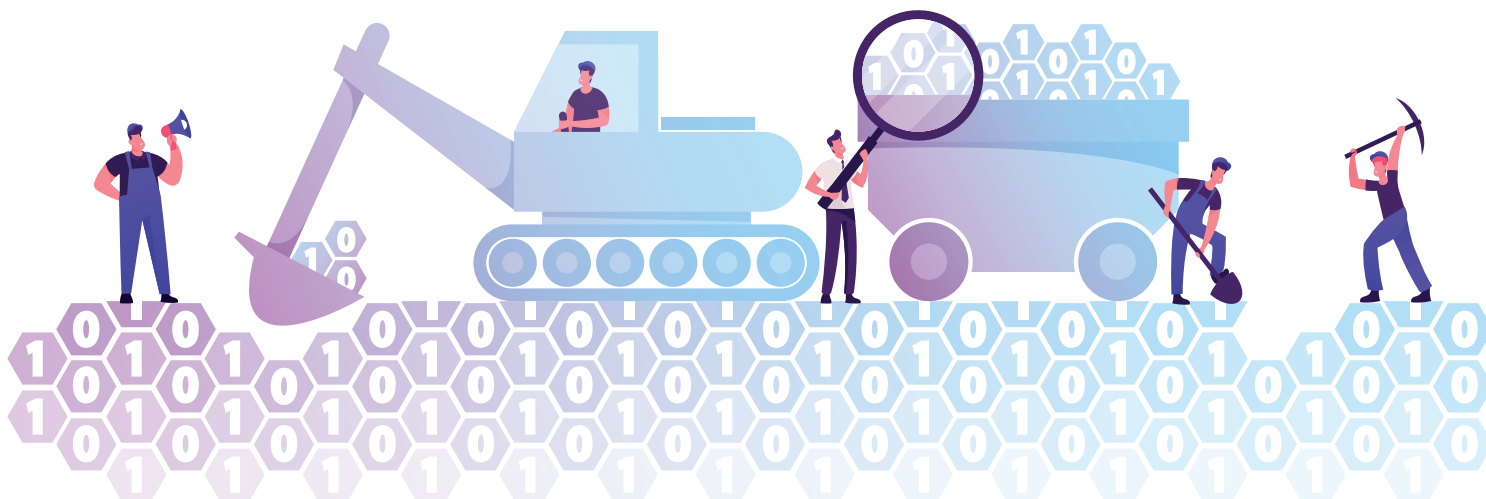

Anne van den Dool
Tekstschrijver, auteur
en cultureel journalist

**Archeoloog ontwikkelt
zoekmachine voor eigen vakgebied**

Graven in data

Vorige maand promoveerde archeoloog Alex Brandsen op zijn onderzoek *Digging in Documents: using text mining to access the hidden knowledge in Dutch archaeological excavation reports* aan de Universiteit Leiden. In zijn proefschrift doet hij uit de doeken hoe archeologen gebruik kunnen maken van deep learning-technieken om hun onderzoek te vergemakkelijken. Wellicht valt die techniek in de toekomst in een bredere context toe te passen.

Archeologen zijn echte speurneuzen: niet alleen onder de grond, maar zeker ook daarboven. Voor hun onderzoeken moeten ze met grote regelmaat rapporten en andere onderzoeken raadplegen. Niet zelden zijn die te vinden in digitale archieven, maar hoe doorzoek je die op een slimme manier? Daarover boog archeoloog Alex Brandsen zich de afgelopen jaren. Met deep learning, een vorm van kunstmatige intelligentie waarbij je computers stimuleert te leren van grote hoeveelheden gegevens, ontwikkelde hij een zoekmachine die die data met grote precisie uitpluist.

Kan dat niet gewoon met Google, vraag je je misschien af. Nee, weet Brandsen. ‘Al deze artikelen zijn open access, dus je zou verwachten dat Google daar goed mee uit de voeten kan. Alleen: Google is niet zo goed in het herkennen van periodes. Zoeken op een woord als “middeleeuwen” lukt nog wel, maar zoeken naar specifieke tijden, zoals 500 na Christus, wordt voor Google al een stuk lastiger. In de zoekmachine die ik de afgelopen jaren heb ontwikkeld, heb ik een module ingebouwd om al die verschillende schrijfwijzen om te zetten naar iets vindbaars.’

Heel specifieke informatie

Bovendien zijn de documenten niet te vinden via Google, maar via een specifieke databank: DANS, nationaal expertisecentrum en repository voor

onderzoeksdata, onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). ‘DANS is een plek waar alle informatie duurzaam is opgeslagen, niet alleen documenten uit het veld van de archeologie, maar ook onder meer op het gebied van rechten en sociale wetenschappen. In DANS kun je jammer genoeg alleen in de metadata zoeken, zoals titels en trefwoorden, niet in de hele tekst. Voor dit onderzoek hebben we een export genomen van DANS met alle documenten rondom archeologie. Vervolgens hebben we de zoekmachine daarop getraind.’

Dat is hard nodig, want archeologen zijn vaak op zoek naar heel specifieke informatie. Bovendien produceren ze ontzettend veel rapporten over hun werkzaamheden. De oorzaak daarvan ligt met name in het Verdrag van Valletta, dat in 1992 werd ondertekend. In dit verdrag staat vastgelegd hoe moet worden omgegaan met Europees archeologisch erfgoed. Met het bouwtempo van de moderne mens is dat geen overbodige luxe: als je ergens begint met bouwen, moet je wel weten of je daarmee niet woelt in grond waarin bijzondere bodemschatten verborgen liggen.

Door taalmodel ondersteund

Om in al die rapporten op een slimme manier te kunnen zoeken, ontwikkelde Brandsen een zoekmachine. En niet zomaar een: de machine wordt ondersteund door een taalmodel dat niet

alleen zoekt op titels van rapporten en andere documenten, maar ook op woorden in de rapporten zelf. Verder maakt deze machine het mogelijk te zoeken op locatie – een groot voordeel binnen de wereld van de archeologie, waar de plaats allesbepalend is. Ook herkent de zoekmachine synoniemen en ziet ze verschil tussen verschillende betekenissen van een woord, afhankelijk van de context waarin het wordt gebruikt. Dit gebeurt via het named entity recognition (NER)-model, een techniek gebaseerd op machine learning en natural language processing (NLP), dat kan worden ingezet om entiteiten uit tekst te extraheren.

‘Bijzondere zoekers’

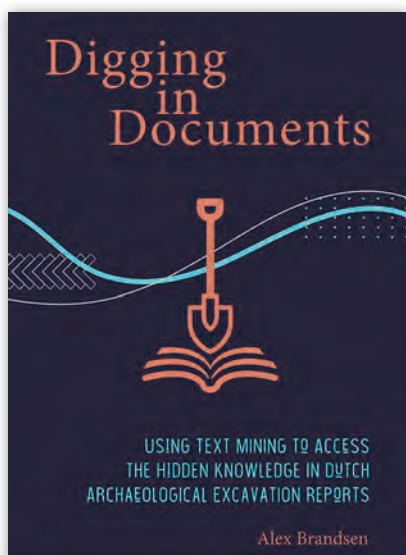
Om er zeker van te zijn dat de zoekmachine ook daadwerkelijk geschikt is voor de praktijk van het archeologisch onderzoek, deed Brandsen tevens een studie naar de gebruikerseisen van de machine en onderzocht hij de bruikbaarheid van het ontwikkelde systeem. ‘Ieder jaar zat ik met een focusgroep van archeologen uit verschillende delen van de sector bij elkaar. Ik vroeg aan de eindgebruikers: wat zijn jullie wensen? Die verwerkte ik, zodat ik elk jaar een nieuwe versie van het systeem kon laten zien.’

Archeologen bleken bijzondere zoekers. ‘Voor hen was een geografische zoekfunctie een grote wens; locatie is voor hun onderzoek heel belangrijk. Ze wilden graag het gebied kunnen uittekenen op een digitale kaart. Zo gaan ze namelijk vaker te werk in hun onderzoekspraktijk. De coördinaten zijn onderdeel van de metadata van de documenten, dus die koppeling was makkelijk te maken. Vervolgens kwam ook de vraag om te kunnen kiezen uit een lijst met locaties, zodat ze niet zelf de randen van een gebied hoeven te tekenen.’

Blij met tijdsbesparing

Tegelijkertijd zag Brandsen dat de testgebruikers niet bijzonder gebrand waren op een zo efficiënt mogelijk zoekproces. ‘Ze kregen liever een lange lijst met resultaten voorgeschoteld waartussen enkele fouten zaten dan een korte lijst met alleen de belangrijk-

‘In de zoekmachine die ik heb ontwikkeld, is een module ingebouwd om al die verschillende schrijfwijzen om te zetten naar iets vindbaars’

Het promotieonderzoek van Alex Brandsen, *Digging in Documents: using text mining to access the hidden knowledge in Dutch archaeological excavation reports* (15 februari 2022), is te downloaden via <https://hdl.handle.net/1887/3274287>.

ste bronnen’, concludeert hij. ‘Ze vonden het ook niet zo belangrijk dat de meest relevante zoekresultaten bovenaan kwamen te staan. Hun manier van vragen paste daar goed bij. Ze vroegen niet: uit welke periode komt pot X? Ze wilden juist alles weten van artefact X op locatie Y uit tijdsperiode Z. Daar komen andere zoekresultaten uit.’

Wel waren de zoekers al heel blij met de tijdsbesparing. ‘Waar ze eerst weken bezig waren met het doorspitten van artikelen, soms zoekend naar één enkel woord, kost dat ze nu nog maar een paar uur. We hopen in volgende versies de hoeveelheid ruis nog verder te verkleinen. De eerste reacties zijn al-

Foto: Universiteit Leiden

Alex Brandsen

‘De zoekmachine maakt het mogelijk om te zoeken op locatie – een groot voordeel binnen de archeologie waar plaats allesbepalend is’

‘Waar je eerst weken bezig was met het doorspitten van artikelen, soms zoekend naar één woord, kost dat nu nog maar een paar uur’

vast heel positief. Ik realiseer me steeds meer welke enorme meerwaarde dit voor het veld kan hebben.’

Zoekmachine AGNES doorontwikkelen

Dankzij deze zoekmachine, AGNES genaamd, kan veel nieuwe informatie boven tafel komen, verwacht Brandsen. Toen hij samen met collega-archeoloog Femke Lippok de zoekmachine testte op een database over crematies in de vroege middeleeuwen in Nederland, die ze ontvingen van de grote expert op dat gebied, vonden ze veel nieuwe informatie. Het laat zien dat met deze vorm van digitalisering veel te winnen valt, en dat het zelfs kan leiden tot een beter begrip van ons verleden.

In zijn onderzoek combineert Brandsen meerdere disciplines met elkaar: archeologie en digitalisering komen in zijn werk op een natuurlijke manier samen. Hij maakt daarmee onderdeel uit van het Data Science Onderzoeksprogramma dat Leidse promotieonderzoeken uit allerlei disciplines met data science combineert. Het laat zien op hoeveel vlakken een datagerichte aanpak van meerwaarde kan zijn.

Koppelen van data

Brandsen is nog niet klaar met zijn onderzoek: als postdoctoraal onderzoeker mag hij zich verder gaan buigen over het nog preciezer maken van de zoekmachine. Ook is hij van plan de zoekmachine te trainen op meerdere talen. ‘Het liefst willen we meer data verzamelen: niet alleen uit DANS, maar ook uit archieven’, vertelt Brandsen. ‘Verder proberen we bij uitgevers artikelen te krijgen – niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Engels, Duits en misschien zelfs Frans. De volgende stap is het trainen van taalmodellen die woorden in die talen kunnen vinden. Het allermooist zou het zijn als we die vervolgens aan elkaar kunnen koppelen. Dat is extra handig omdat de grenzen van Nederland niet altijd op dezelfde plek hebben gelegen. Als je bijvoorbeeld op zoek bent naar de vondst van een bijl in de buurt van de Duitse grens, kan het heel goed zijn dat je niet op het Nederlandse maar op het Duitse woord moet zoeken. Op dit

moment moet je nog een stuk of tien verschillende archieven doorzoeken om zulke informatie te achterhalen.’

Bij die koppeling komt echter veel kijken, weet Brandsen. ‘In verschillende landen worden steeds weer andere definities van dezelfde periode gehanteerd. De middeleeuwen starten volgens het ene land bijvoorbeeld een paar honderd jaar later dan in het andere. Ook is het niet altijd makkelijk om perfecte synoniemen voor een woord te vinden. Zo kennen wij in het Nederlands maar één woord voor bijl, terwijl de Duitsers vijf verschillende subtypen hebben. Dit project op Europese of zelfs wereldwijde schaal uit te voeren, zou flink wat voeten in de aarde hebben. Daarvoor hebben we ontzettend veel expertise nodig – dat kan ik niet alleen.’

Breder toepasbaar

Brandsen heeft zich met zijn onderzoek nu gericht op archeologie, maar verwacht dat de resultaten breder toepasbaar zijn. ‘Er zijn meer onderzoeksvelden met soortgelijke problemen’, weet hij. ‘Als onderzoeker moet je vaker grote databases doorspitten op zoek naar heel specifieke woorden, zoals tijdsperiodes of materialen. Ik denk bijvoorbeeld aan de erfgoedsector, maar ook aan de biomedische wetenschap waarin je eerder zult zoeken naar specifieke ziektes of medicijnen.’ Brandsens onderzoek viel ook in goede aarde buiten de archeologiesector, merkte hij. ‘Ik heb veel van mijn werk gepresenteerd op congressen over computerwetenschap en digital humanities. Het was leuk om te zien hoe geïnteresseerd men was, ondanks dat de specifieke toepassing misschien wat ver van hen af stond. Deze wetenschappers zijn vaak maandenlang bezig om een algoritme met enkele procenten te verbeteren – dat is voor hen al een wereld van verschil. Ik kwam juist met een heel praktisch probleem: ons algoritme doet het nog helemaal niet zo goed. Bovendien werken wij niet alleen maar met enen en nullen. Soms zijn we op zoek naar iets wat uit de middeleeuwen komt, maar het kan ook iets eerder of later zijn. Daarin zagen zij knappe uitdagingen waarover ze graag meedachten.’

Post-hbo Archivistiek

Professional Next Level

Diploma Archivistiek B

Na succesvolle afronding van de post-hbo ontvang je het certificaat Diploma Archivistiek B van de Hogeschool van Amsterdam.

Wil je aan een transparante organisatie of open overheid bijdragen of de maatschappelijke waarde van informatie onderzoeken?

Wil je doorgroeien naar een nieuwe functie, zoals adviseur digitaal informatiebeheer, projectleider linked data of archivaris? De post-hbo Archivistiek geeft je een stevig en bruikbaar fundament om je te ontwikkelen in de informatiehuishouding. Met de combinatie van kennis en praktijkgerichte opdrachten kun je direct bijdragen aan jouw organisatie.

Het tweejarige programma is opgebouwd uit Informatiemanagement, Archivistiek en ICT. Volg het programma naast je werk en start in september.

- ▶ Archiefrecht en openbaarheid
- ▶ Toegankelijke informatie
- ▶ Metadateren
- ▶ Databases en datamodelling
- ▶ Digitaal beschikbaarstellen
- ▶ Preserveren
- ▶ Archiveringssystemen

EN NU?

Hoe praat je met je 'Qmom' of een 'compleetdenker' zonder elkaar de tent uit te vechten? Of is het beter elkaar te negeren? In het laatste deel van *Achter het nepnieuws* blik ik terug op mijn ervaringen en vraag ik me af: En nu?

Vincent M.A. Janssen
Redacteur van IP
en complotdenker-in-opleiding

- DEEL 1: NEPNIEUWSINFLATIE
- DEEL 2: HET MEDIADIEET
- DEEL 3: DE ECHOKAMER
- DEEL 4: DE GELOOFSCRISIS
- DEEL 5: PLEISTERS EN REMEDIES
- DEEL 6: EN NU?**

‘De suggestie van de zelftest is genoeg voor dreigingen met geweld en tribunalen, mijn uitnodiging wordt zelfs ingetrokken’

‘Het is mij in het afgelopen jaar nooit gelukt om iemand op andere gedachten te brengen, ondanks mijn spervuur aan kritische vragen’

Het pak met een feestelijke vlinderdas hangt klaar, gestoomd en wel. In de binnenzak zitten spiekbriefjes met tips aan mezelf. ‘Vraag door’. ‘Oordeel niet’. ‘Zoek overeenkomsten’. De kerst moet het *moment suprême* van mijn reis door de nepnieuws wereld worden. Een jaar lang in de krochten van het internet heeft me klaargestoomd om een heel diner met mijn ‘wakkere’ familie door te komen, en om de onvermijdelijke gesprekken over de moddervloed die in de negentiende eeuw een geheime beschaving van de aarde spoelde op constructieve wijze te voeren. Alleen gooit nepnieuws op kerstavond al roet in het eten.

Geweld en tribunalen

Een familielid is ziek, zijn bingokaart met coronasymptomen hartstikke vol. Omdat ‘C19’ in mijn familie niet bestaat, gaat het diner alsnog door. Een zelftest dan maar? Dat is een ‘schending van de lichamelijke integriteit’. Iets met DNA-databanken, zeggen ze. De suggestie van de zelftest is genoeg voor dreigingen met geweld en tribunalen, mijn uitnodiging wordt zelfs ingetrokken.

Ik ben echter niet de enige met een lege agenda tijdens de feestdagen. Verre van, blijkt op de Reddit-pagina *QAnonCasualties*. Veel van de 230.000 lotgenoten hebben een schrijnende kerst achter de rug. Kleinkinderen die niet meer welkom zijn bij oma omdat ze zich lieten vaccineren. Een geprikte vrouw die alleen slaapt omdat haar man denkt dat hij nu magnetisch wordt van seks met haar. Ouders die al het contact verbreken met hun kinderen omdat ze een mondkapje droegen toen de pizzabezorger aan de deur stond. Andersom is in meerdere Reddit-, Facebook- en Telegram-groepen te lezen hoe mensen moeite hadden met hun ‘sheeple’-naasten die blind in het sterilisatiecomplot van de overheid stapten.

De meeste van al deze mensen zitten echter met dezelfde vraag: hoe moet ik nu omgaan met mijn vrienden, familie of collega’s? Ik sla mijn spiekbriefjes en enkele onderzoeken erop na in de hoop op wat handige tips.

Geen splijtzwam

Terugkijkend op het afgelopen jaar heeft deze serie een aantal inzichten opgeleverd. Zo blijkt nepnieuws een breed concept dat zich lastig laat definiëren en is consensus binnen de nepnieuws wereld ver te zoeken, mede omdat de consumenten en hun mediadiëten enorm divers zijn. Daardoor zijn de ‘oplossingen’ die nepnieuws moeten aanpakken zelden effectief. De

tallose gesprekken die ik voerde met mijn echokamerogenoten, de vele *rabbit holes* die ik inkukelde en mijn veranderende nieuwsbeleving geven echter ook hoop. Hoop dat nepnieuws geen splijtzwam hoeft te zijn, maar dan moet je wel rekening houden met de volgende drie zaken.

Allereerst: inhoudelijke gesprekken hebben weinig zin als je gesprekspartner een andere kijk op het concept 'waarheid' heeft. Dat is alsof je probeert te dammen met iemand die wil schaken. Het resultaat is vaak een welles-nietesdiscussie waar het halen van het eigen gelijk vooropstaat en intussen de ander voor domkop wordt uitgemaakt. Dit terwijl verschillende onderzoeken aanwijzen dat intelligentie en opleidingsniveau geen bepalende factoren zijn voor of iemand nepnieuws gelooft. Bedenk ook dat terwijl jij je afvraagt hoe je complotdenkende neef in hemelsnaam in bepaalde theorieën kan geloven, hij waarschijnlijk hetzelfde denkt over jou. In nepnieuwsgroepen heerst dan ook veel frustratie over waarom anderen maar niet hun waarheid zien.

Corona als projectiescherm

Ten tweede nemen we te snel aan dat 'de ander' slechte bedoelingen heeft. Neem een Facebook-reactie op een nieuwsartikel over corona waar iemand schrijft dat 'een stem op de VVD een bewuste keuze vóór pedofilie is'. Of het verwijt dat 'een klimaatontkenner iedereen wil laten stikken in de smog zodat de benzine betaalbaar blijft'. In beide gevallen wordt de ander tekortgedaan. Met een dergelijke animositeit is een gesprek voeren ook nog eens behoorlijk lastig. Onbewuste psychologische processen, zoals *confirmation bias* en patroonherkenning, zijn in dit geval realistischere verklaringen. Het afgelopen jaar zijn mijn tijdlijnen steeds meer gevuld met nepnieuws, zelfs als ik er bewust niet meer naar op zoek ging. Hoewel de rol van echokamers en filterbubbels beperkt is, helpen deze zeker niet mee.

Tot slot het belangrijkste inzicht: er zit altijd meer achter. Deze serie over nepnieuws gaat dan ook niet over 'nep' nieuws, maar over de onzekerheden en individuele zoektochten naar zingeving, verklaringen en vervulling. Neem corona. Dat is een projectiescherm voor allerlei grote maatschappelijke debatten. Talloze angsten en verlangens worden op de pandemie geprojecteerd. Zaken als armoede, overbevolking, wantrouwen, ongelijke kansen en angst voor de dood zijn vaak de diepere laag in discussies, en ook in het nepnieuws erover. Psychologen dichten, als het gaat om complottheorieën, daarnaast een

'Weglopen is oké,
maar kom altijd
terug. Willen we
leren omgaan
met verschillende
definities van
waarheid, dan
zijn contact
en discussie
noodzakelijk'

rol toe aan het ego. 'Ik weet iets wat jij niet weet' geeft volgens hen een gevoel van macht aan mensen die zich daarvoor machteloos voelden.

Overtuigen met feitjes

Elkaar proberen te overtuigen met feitjes werkt zelden. Het is mij in het afgelopen jaar nooit gelukt om iemand op andere gedachten te brengen, ondanks mijn spervuur aan kritische vragen en wetenschappelijke literatuur. En alternatieve feiten die niet pasten binnen mijn definitie van waarheidsvinding, konden mij evengoed zelden overtuigen. Uit een recent verschenen paper in *Nature* blijkt dat als misinformatie in onze herinnering is 'geëncodeerd' en nieuwe informatie die ontcracht, de originele misinformatie nog altijd actief en concurrerend blijft.

Elkaar proberen over te halen hoeft ook niet het doel van een gesprek te zijn. We hoeven elkaar niet te 'redden' van complotten of van complotdenkers. Mick West, auteur van het boek *Escaping the Rabbit Hole*, laat in zijn onderzoek zien dat het stoppen met geloven van complottheorieën veelal vanuit de gelovige zelf komt, en niet door een feitenrelaas van familieleden. Verdiepen in de achterliggende zorgen is zinnvoller, daar vond ik tevens de overeenkomsten met de mensen in mijn bubbels. Zo kan ik eindeloos discussiëren met mijn familie over de hoeveelheid hormonen in sojabonen, maar het wordt pas een goed gesprek als er wordt doorgevraagd. Dan blijkt het eigenlijk te gaan over veranderende voedseltrends en de druk om meer plantaardig te eten.

Meer dan verschillen

In het geval van soja kom je er met een goed gesprek waarschijnlijk prima uit. Discussies over bijvoorbeeld vaccinaties kunnen daarentegen behoorlijk hoog oplopen. Vandaar een bonustip: weglopen is oké, maar kom altijd terug. Willen we leren omgaan met verschillende definities van waarheid, dan zijn contact en discussie noodzakelijk. Keren we de rug naar iedereen met een ander wereldbeeld, dan riskeren we meer polarisatie. Acceptatie van al die waarheden is een hele uitdaging, maar realiseer je dat je relaties met anderen uit meer bestaan dan alleen de verschillen in overtuigingen. Daarom pak ik het contact met mijn familie weer op. Niet om te discussiëren over *chemtrails*, maar om betere gesprekken te voeren. En misschien, heel misschien, kunnen we de volgende feestdagen weer samen vieren.

**IP'er als hulp
in de informatiehuishouding**

'Dapper, kritisch en ethisch'

Om de overheid te helpen haar informatiehuishouding op orde te krijgen, heeft de informatieprofessional een belangrijke rol toebedeeld gekregen. Realistisch of een schaaap met vijf poten? En zijn alle plannen ter verbetering überhaupt haalbaar? Kees Verhoeven en Arre Zuurmond filosofeerden erover onder leiding van Rik Maes tijdens de KNVI Super Tuesday begin deze maand.

Cindy Lammers
Hoofdredacteur van IP

Kees Verhoeven

Arre Zuurmond

Rik Maes

Informatie en overheid, het is helaas geen lekker stel. De toeslagenaffaire komt dan al snel in beeld ter illustratie, maar het gaat verder en dieper, en het is al veel langer aan de gang, zo zullen we in het webinar horen uit de mond van Kees Verhoeven. Intussen zijn er voor vele miljoenen euro's aan plannen opgetuigd en (beleids)kaders geschreven ter lering, verbetering en bescherming. Waaronder het actieplan *Open op Orde*. Ook is er een regeringscommissaris Informatiehuishouding aangesteld in de persoon van Arre Zuurmond, die als voormalig ombudsman van de gemeente Amsterdam maar al te goed weet hoe de burger verstrikt kan raken in Systeem Overheid.

Gaat het goed komen met de mooie beloften voor een betere Haagse informatiehuishouding en eerlijker datagebruik? En zijn er wel voldoende gekwalificeerde informatieprofessionals die al dit werk (mede) moeten verzetten? Gespreksleider Rik Maes (hoogleraar Informatiemanagement Universiteit van Amsterdam) legt het voor aan Verhoeven en Zuurmond, die daarnaast vragen van toehoorders in de chat zullen beantwoorden. Het levert geen vlamme discussies op – logisch ook met een onderwerp waarvan nut en noodzaak voor iedereen evident zijn. Wel veel inhoud.

Grote dweilactie

Zuurmond is regeringscommissaris

‘Als je niet nadenkt over wat we moeten doen om die digitale transformatie door te maken, kunnen we over vijf jaar opnieuw dweilen’

‘De overheid probeert zo veel mogelijk data te krijgen om te kunnen voorkomen of te voorspellen, met de beste bedoelingen’

sinds 1 januari 2022. ‘Voor twee dagen per week, dus ik heb er na twee volle maanden acht werkdagen op zitten.’ Hij werd benaderd voor de functie toen *Open op Orde* er lag en ‘men vond dat er een regeringscommissaris nodig was’. Zuurmond werd alleen niet meteen warm van het profiel. ‘Er zat te weinig ambitie in.’ Zo was er bijvoorbeeld te veel aandacht voor ‘documenten’ (hij heeft het verderop over ‘informatieobjecten’, een betere term, minder archaisch, en hier vallen bijvoorbeeld ook algoritmes onder), terwijl uitvoeringsorganisaties vooral op gegevensniveau bezig zijn. ‘Die documentenstroom is pas een tweede-ordeprobleem; het begint in de uitvoering met het juist kunnen gebruiken van gegevens. Verder oriënteerde het zich alleen op de rijksoverheid, terwijl je mijns inziens gemeenten en andere overheidsorganisaties als onderdeel van de oplossing moet zien.’ Daarnaast moet je ervoor waken om slechts een grote dweilactie te organiseren voor heel veel geld, weet hij. ‘Als je niet nadenkt over wat we met elkaar moeten doen om die digitale transformatie door te maken, kunnen we over vijf jaar opnieuw dweilen.’

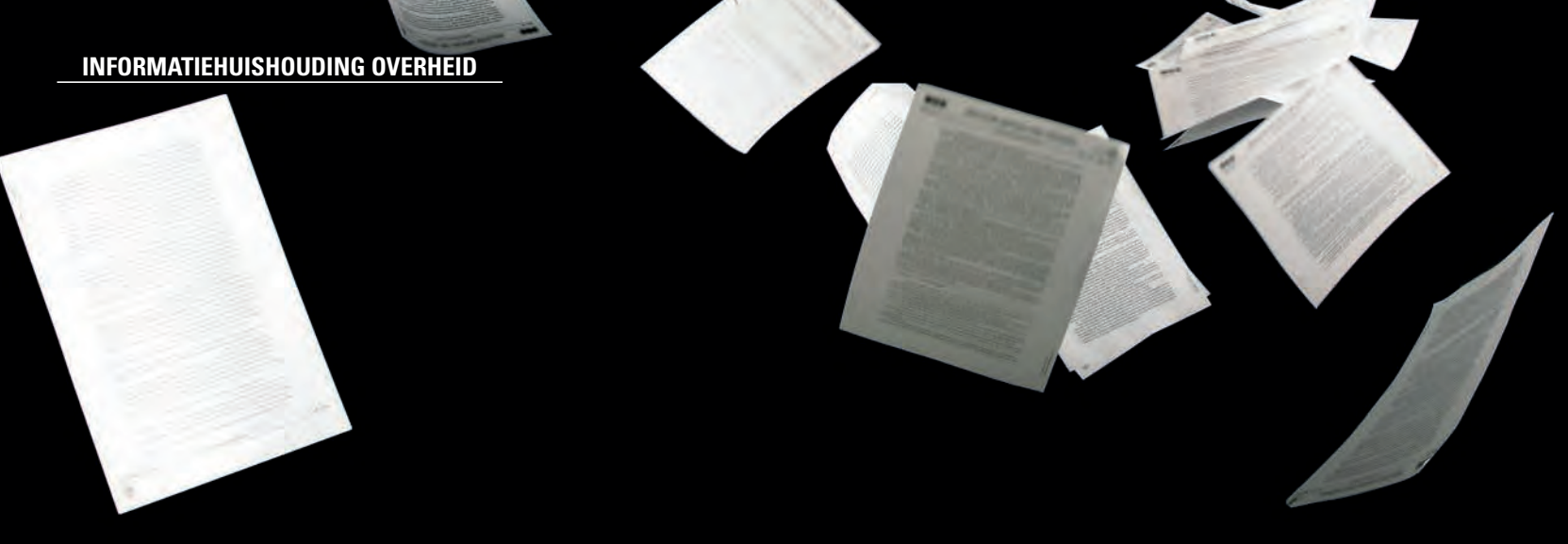
Minder ‘excelleritis’

Het ministerie van BZK accepteerde zijn aanpassingen, dus startte Zuurmond zoals gezegd begin dit jaar. Waar hij zich hard voor wil maken, is onder andere een kaderwet voor de in-

formatiehuishouding. ‘Je moet de trap van bovenaf schoonvegen. Bij voorkeur zou ik ook zien dat er een aantal grondrechten in de Grondwet wordt geregeld, grondrechten die passen bij de huidige informatiesamenleving.’ Verder is zijn vizier gericht op ‘olifanten in de kamer waar de overheid liever omheen loopt dan over praat’. ‘Dat moet anders. Dat geldt ook voor vertraging in procedures zoals bij de Wob. Die moeten veel sneller en makkelijker – minder “excelleritis”.’ Daarnaast pleit hij ervoor dat ‘ sommige spelers in dit spel’ meer bevoegdheden krijgen. Denk aan de cio Rijk, en ‘wellicht ook de staatssecretaris’. Bovendien zijn er heel concrete aandachtspunten: het benoemen van het algoritme in de communicatie naar burgers toe bijvoorbeeld. ‘Dat kan hip via een algoritmeregister, maar waarom niet bijvoegen in de brief: “We hebben de volgende redenering gebruikt ...” Een algoritme is immers niet veel anders dan een redenering, en die moet controleerbaar en navolgbaar zijn.’

Dataverzamelwoede na 9/11

Algoritmes en vooral ook data hebben tevens de aandacht van Verhoeven. Inmiddels is het voormalig D66-Kamerlid weg uit de politiek, maar hij zit er in zijn huidige job (eigenaar Bureau Digitale Zaken, voorzitter raad van advies KNVI) nog steeds bovenop. ‘Als overheid heb je informatie no-

dig om te kunnen sturen en je beleid te kunnen uitvoeren – dat is van alle tijden. Data zijn dan de eigentijdse digitale vorm van informatie. De afgelopen 25 jaar zijn er heel veel data en informatie bijgekomen waar de overheid beschikking over heeft of kan krijgen door wettelijke bevoegdheden. Dat doet ze met de beste bedoelingen, ze wil de burgers beschermen – daar moet je van uitgaan en ik heb dat ook al die jaren in de Kamer van dichtbij gezien. Ze probeert zo veel mogelijk data te krijgen om te kunnen voorkomen of voorspellen dat iets gaat gebeuren. 9/11 is daar overigens een aardig keerpunt in geweest; het leidde zichtbaar tot de War on Terror, maar achter de schermen tot dataverzameloede.’

Naast dat verzamelen gaat de overheid zich ook richten op algoritmes, formules en systemen om een nog beter beeld te krijgen, weet Verhoeven. ‘Maar wat gebeurt er? Het tegenovergestelde! De paradox is dat de oplossing vaak een groter probleem is. Dat zie je bij de toeslagenaffaire, maar ik wil het breder trekken, want er is een patroon. Al begin 2000 werd een start gemaakt met het verzamelen van informatie via een inlichtingenbureau dat aan alle gemeenten data verstrekt om te kunnen kijken of bepaalde inwoners frauderen. Later ontwikkelde zich dit tot het “systeem risico indicatie”: SyRI. In februari 2020 verbood de rechter SyRI omdat het discriminerend was, terwijl de Kamer in 2012 het SyRI-besluit nog *unaniem* had aangenomen. Dit gebeurde even later ook bij de wet-

geving die aan de toeslagenaffaire ten grondslag ligt.’

De burger kan dus door de overheid, die ondanks haar goede bedoelingen wel degelijk macht heeft op basis van al die data, worden fijn gemalen. Verhoeven: ‘We denken dat we er met een regeringscommissaris, een nieuwe bestuurscultuur en het herstellen van de Grondwet voldoende bovenop zitten, maar dat betwijfel ik. Kijk naar

het feit dat de Tweede Kamer instemt met de Wet gegevensverwerking samenwerkingsverbanden (Wgs) op dezelfde dag dat het toeslagenrapport uitkomt. Een wet die toestaat

dat overheidsorganisaties hun databestanden kunnen koppelen, vermenigvuldigen, verwerken en delen, ook met partijen in de buitenwereld.’

Vinger opsteken en kritische vragen stellen

Dat maakt de rol van de informatieprofessional, de ambtenaar die weet hoe het zit met datavastlegging en informatiebeheer, zo belangrijk, weet Verhoeven. ‘Die kan zijn of haar vinger opsteken en kritische vragen stellen over de manier waarop data worden verzameld en bewaard, over de manier waarop gekozen wordt om als overheid te gaan ingrijpen en over de manier waarop verantwoording wordt afgelegd. De vanzelfsprekendheid moet worden doorbroken, de burger worden beschermd, de democratische rechtsstaat weer worden gerespecteerd.’

Zuurmond: ‘Ik zou de ambitie nog iets

‘We denken dat we er met een regeringscommissaris en een nieuwe bestuurscultuur voldoende bovenop zitten, maar dat betwijfel ik’

‘In 2020 verbood de rechter SyRI omdat het discriminerend was, terwijl de Kamer in 2012 nog het SyRI-besluit *unaniem* had aangenomen’

hoger willen tillen: dat de informatieprofessional ook uitlegt hoe het anders kan, concrete voorstellen doet en aan tafel zit bij beleidsmaker en wetgever.’ Iets wat eraan zit te komen, reageert Verhoeven.

Postkoets-met-hulpmotorsyndroom

Zou het ook kunnen zijn dat de informatieprofessional te veel gevangen zit in het automatiseringsdenken?, vraagt Maes aan beide tafelenoten. ‘We reduceren daarmee de werkelijkheid tot een technisch probleem, glijden meteen van het *hoe* en *waarom* naar het *hoe* en *wat*, naar het implementeren.’ Zuurmond: ‘Ik denk dat de informatieprofessional nog te vaak last heeft van, wat ik noem, het postkoets-met-hulpmotorsyndroom. De eerste vijftig jaar na de introductie van de auto leek die verrekte veel op een postkoets. Wat de informatieprofessional veelal doet is nieuwe technologie inzetten, terwijl hij eigenlijk de oude manier van werken digitaliseert. Je kunt ook zeggen: als je de echte transformatieve kansen van digitalisering pakt, kun je de bescherming van de burger op een veel hoger niveau brengen met tegelijkertijd een vermindering van de hoeveelheid data die worden gebruikt.’

Ofwel: ‘We digitaliseren wel, maar eigenlijk transformeren we niet’, zegt Maes. Die vervolgt met de vraag of de informatieprofessional voldoende verantwoordelijkheid en gezag heeft voor een dergelijke rol. Verhoeven: ‘Ik heb in de Kamer gezien hoeveel druk er kan liggen op een oplossing, waardoor alle neuzen dezelfde kant op moeten en er niet de wenselijkheid is om de vraag te stellen “of we dit nu wel zouden moe-

ten doen”. Er is altijd haast, er is altijd een crisis. Als het dan op een bepaalde manier verkeerd gaat, is er ook nog de reflex om de bewindspersoon uit de wind te houden. Dus je moet wel dapper zijn om tegen de stroom in te gaan.’

Niks mis met de kaartenbak

Maes bepleit niet voor niets dat de informatiefprofessional veel breder geschoold zou moeten zijn, en ook onderlegd op het gebied van ethiek. Zuurmond: ‘En van innovatie. Heel vaak worden dingen geregistreerd om het registreren; dan is het niet meer een middel maar een doel op zich geworden, en vaak kunnen we niet eens goed uitleggen waarom iets wordt vastgelegd. Het gaat om proportionaliteit. Het woord “vastleggen” alleen al: je kunt ook over retentieachtige zaken nadenken, bijvoorbeeld: je mag deze informatie een halfuur hebben, daarna vernietigt zij zich vanzelf – beetje à la *Mission Impossible*. Zoiets is met moderne middelen goed te regelen. Veel creatiever en innovatiever worden dus, maar wel altijd met oog voor proportionaliteit.’

Tegelijk kan het ook simpeler, oppert Maes: ‘Ik roep wel eens: er is niks mis met een kaartenbak. Als we nou 80 of 90 procent van de gevallen algoritmisch oplossen, bedenken we voor die overige procenten iets anders wat niet per se in programmatuur hoeft te worden opgeslagen.’ Zuurmond: ‘Ik heb het wel eens over een tweesnelhedenoverheid met een *fast lane* en *slow lane*. Dus daar waar alles als een procesorganisatie volledig geautomatiseerd gaat, als een informatieraffinaderij, en daar waar individueel maat-

werk wordt verricht voor mensen die niet in die raffinaderij passen, als het kaartenbakje. Deze personen behandel je apart en ga je ook niet proberen in die raffinaderij te proppen; dat is veel te gevaarlijk. Dan krijg je de situatie zoals nu, de bureaucratische oplossing waarin mensen die anders zijn vermalen kunnen worden.’

Wildgroei algoritmes en sensoren

Maes legt een vraag van een deelnemer voor aan Verhoeven en Zuurmond: ‘De politiek gaat uit van wantrouwen of misbruik van regels. Hoe regelt de overheid dat ze zich aan haar eigen wetten houdt?’ Daar gaat het nu juist mis, reageert Verhoeven. ‘In een rechtsstaat mag de overheid alleen dingen doen waar ze de wettelijke bevoegdheid voor heeft, en dat zijn we een beetje aan het vergeten. Er is een wildgroei bij gemeenten en ministeries aan algoritmes, sensoren en camerasystemen, zonder te toetsen of dat volgens de wet wel kan. Grote overheidsorganisaties als AIVD, MIVD, NCTV, politie, defensie en Belastingdienst overtreden allemaal de wet. De Tweede Kamer moet weer haar controleursfunctie oppakken. Stop met twitteren en ga echt kijken naar de wettelijke kaders!’

De vraag van een andere deelnemer – hoe de Nederlandse politiek de ethische dimensie meeweegt in haar beslissingen – is daarmee al deels beantwoord, vindt Verhoeven. Het gebeurt zelden. ‘Er is een heilig doel, daar wordt een middel bij gezocht, en dat is eigenlijk altijd een goed middel want het dient toch het doel? Vervolgens wordt er helemaal niet meer

‘Grote overheidsorganisaties als AIVD, MIVD, NCTV, politie, defensie en Belastingdienst overtreden allemaal de wet’

‘Als we nou 80 procent van de gevallen algoritmisch oplossen, bedenken we voor die overige procenten iets anders buiten technologie om’

nagedacht over de ethische kant of de potentiële gevolgen ervan voor burgers.’ Wat de Wgs betreft is er een sprankje hoop: de wet ligt bij de Eerste Kamer die aangegeven heeft ‘er nog eens goed naar te willen kijken’. ‘Wellicht dat de wet moet worden aangepast’, aldus Verhoeven. Hoop op verbetering en verandering is er ook mede dankzij de inzet van informatiefprofessionals die kunnen nadenken over innovatie, en die de proportionaliteit en de rechtsbescherming goed in het oog houden. Die af en toe de tijd nemen om een proces of idee te vertragen – alles moet tegenwoordig immers in een moordend tempo. ‘Iets meer rust zou ik heel belangrijk vinden,’ zegt Verhoeven, ‘bijna tegen de ontwikkelingen in.’ ‘Doordachttheid en reflectie’, vat Maes samen.

Politieke en ethische aspecten

Zuurmond: ‘Als informatiefprofessional ben je een essentiële kracht in dit proces, maar gebruik die dan ook met wijsheid. Laat je niet wegzetten als technout die alleen maar moet helpen om de uitvoering sneller en efficiënter te maken, maar besef dat er politieke en ethische kanten aan je werk zitten en eis die positie ook op.’

Maes: ‘De informatiefprofessional is meer een generalist dan een specialist, met een ethische dimensie.’ Toestemmend geknik. Of het een zoektocht is naar het schaap met vijf poten zal de toekomst moeten uitwijzen.

Meer informatie:

> informatiehuishouding.nl/open-op-orde

> informatiehuishouding.nl

> digitaleoverheid.nl/overzicht-van-alle-onderwerpen/i-strategie-rijk-2021-2025/informatiehuishouding

Iedere kenniswerker digitaal fit

'De moderne werkende dat zijn eikel-tjes niet me

Alleen al in Nederland hebben we zo'n vijf miljoen kennis- en schermwerkers die kenniswerken in een kennissamenleving en kenniseconomie, maar zijn we daar wel 'digitaal fit' genoeg voor? Kijk naar al die uren hannesen met de pc en zoeken naar de juiste informatie om dat werk te kunnen doen. Martijn Aslander vindt het tijd voor een andere koers.

Met de KNVI en UmaMedia mocht ik een aantal jaren geleden samenwerken aan een tweetal documentaires over de netwerk- en informatiesamenleving: *Alles is informatie* en *Toegang*. Mooie producties met een caleidoscopisch beeld van en op deze brede thematieken, met geweldige denkers als Maxim Februari, Brenno de Winter en Marleen Stikker. Ik broedde vervolgens op een thema voor een derde docu. Na flink wat belletjes, wandelingen en denkwerk was ik eruit: de volgende zou moeten gaan over kenniswerk.

Over kenniswerkers en het ritueel van de files op weg naar het kantoorgebouw, waar we vervolgens braaf met z'n allen van negen tot vijf aanwezig zijn. Het ritueel van papier, computers en eindeloze vergaderingen. Is dat nu allemaal wel zo'n goed idee? Wat als er een aantal cruciale weeffouten zit in die manier van werken? Een van de grote voordelen van spreken op congressen en evenementen is dat je vrij snel, vanaf een podium, allerlei zaken kunt checken en toetsen. Ik begon mijn verhalen dan ook stevast met de vraag: 'Weet iemand wat kenniswerk is?'

'Kenniswerk? Who cares!'

Ik kwam erachter dat die vraag zelfs bij de kennis- en schermwerkers zélf doorgaans onbeantwoord bleef. Nadat ik de vraag aan pakweg dertigduizend mensen had gesteld, begon ik met UmaMedia aan de nieuwe documentaire. We lieten de oud-HR-directeur van het rijk aan het woord, samen met een bonte mix van experts en ervaringsdeskundigen. We ondervroegen de hoogste ambtenaar van Binnenlandse Zaken, een hersenwetenschapper, een arts en

is een eekhoorntje meer kan terugvinden'

Martijn Aslander

Technologiefilosoof

een econoom over kenniswerk. Wat me vooral opviel, is dat kenniswerk typisch een onderwerp is waar je je schouders over kunt ophalen. Kenniswerk? *Who cares*, ik doe gewoon mijn ding en dat gaat prima!

De documentaire kwam uit in november 2019 op het KNVI-congres in de prachtige Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA). Een paar maanden later brak de corona-ellende uit en werd de wereld snoeihard geconfronteerd met de implicaties van kenniswerk. Voor mijzelf begon een lange periode van rust. Ik gedij goed in crises, en in dit geval was het een collectieve. Alle optredens werden afgezegd terwijl mijn kosten gewoon doorliepen. Ik had gelukkig nog genoeg geld voor boodschappen en durfde voor de overige noodzakelijke kosten tijdelijk aan te kloppen bij mijn netwerk. Ik zocht de rust op, in afwachting van het verloop van deze onwaarschijnlijke crisis.

Experimenteren met het begrip

Na een paar maanden werd ik benaderd voor het geven van wat gratis webinars door Haagse Beek. Enkele collega's die ik hoog heb zitten, zoals Jaap Peters en Harold Janssen, waren daar ook al aan het experimenteren met de nieuwe online vorm van inspireren. Ik besloot te gaan klooiën en experimenteren met verhalen en taal over kenniswerk. Over het ambacht van kenniswerk, over het werkgereedschap van de kenniswerker en nog meer. Ik viel van de ene verbazing in de andere en deelde die inzichten in mijn wekelijkse steeds beter bezochte webinars. Een van de beste vondsten was het achteraf delen van shownotes via een weblink, met daarin een donatieknop naar mijn bankrekening. Daar kon ik vervolgens

'Velen hebben de mond vol van mediawijsheid en digitale geletterdheid, terwijl ze geen idee hebben hoe ze hun informatie kunnen beheren'

'Veel zzp'ers zijn in feite hiërarchische vluchtelingen die niet langer hun tijd en talent willen laten verkwisten door meetings en managers'

weer mooi mijn boodschappen van betalen.

Ondertussen dook ik in de literatuur, ging ik wandelen met experts en werkte ik met Mark Meinema en Getting Things Done-trainer Arjan Broere aan een boek over kenniswerk. Op 22 februari 2022 rolde het eindelijk van de pers. We kozen als titel *Ons werk is stuk*, met als subtitel *Tips en inzichten voor onderhoud en reparatie*.

Over heel veel zaken rondom werk zijn boeken gemaakt. Het eerste boek over kenniswerkers werd geschreven door degene die het begrip kenniswerk muntte, Peter Drucker. Zijn boek *Landmarks of Tomorrow* uit 1959 is verrassend actueel. Wonderlijk genoeg zijn er over hoe je kenniswerk moet doen en hoe je daar goed in wordt, nog geen boeken geschreven, onderschrijft ook professor organisatiekunde Mathieu Weggeman. Dat is heel raar als je erover nadenkt: alleen in Nederland al hebben we zo'n vijf miljoen kennisen schermwerkers die kenniswerken in een kennissamenleving en kenniseconomie.

Achterhaalde postindustriële mechanismen

Tijdens het schrijfproces van ons boek leerde ik veel over de manier waarop burn-out, bore-out, werkstress, werkplezier, werkgeluk, duurzame inzetbaarheid, slagkracht én innovatie met elkaar verbonden zijn. Net als leren en psychologische veiligheid. Bedrijven die hameren op innovatie kijken zelden naar psychologische veiligheid en burn-outs die als gevolg daarvan op de loer liggen. Al deze thema's zijn zo nauw met elkaar verbonden dat we ons werk volgens mij helemaal opnieuw onder de loep moeten nemen.

Want het is georganiseerd en gecreëerd op basis van achterhaalde postindustriële mechanismen.

Dat was heel lang, te lang mijns inziens, geen probleem, maar de demografische mix van vergrijzing en ontgroening gooit flink roet in het eten. De *war on talent* is losgebarsten, en in de Verenigde Staten zijn nog nooit zo veel mensen geweest die hun baan opzegden omdat de werkomstandigheden niet langer aansluiten bij hun behoeften. Die trend zagen we in Nederland al eerder opkomen, want veel zzp'ers zijn in feite hiërarchische vluchtelingen die niet langer hun tijd en talent willen laten verkwisten door meetings en managers.

Komst van computers

Henry Ford rekende omstreeks 1906 uit dat als je mensen in shifts van acht uur laat werken, je precies drie ploegen dag en nacht de fabriek kunt laten draaien. Acht uur werken met je handen, met een paar korte breaks ertussen, is prima te doen, maar uit de hersenwetenschap weten we inmiddels dat je maar maximaal drie uur heel gefocust kunt werken met je hoofd. En dat 20 procent van de mensen daarbij het best functioneert in de avond en 20 procent juist in de ochtend. Voor de overige 60 procent maakt het dagdeel niet zo veel uit voor de productiviteit. Peter Drucker schreef dat je kenniswerkers vooral niet moet managen. Dat is zinloos. Je moet workflows managen, niet mensen. Die moet je uitdagen, optillen, faciliteren en steunen, en heel soms een schop onder hun kont geven. Een hoop managers hebben die memo duidelijk gemist. Bovendien zijn sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw computers op het toneel verschenen.

De belangrijkste computersoftware is vandaag de dag nog steeds gebaseerd op de jarenzeventigkantooromgeving, met spreadsheets en staande en liggende A4'tjes met twee gaatjes erin (voor de ordner). Ze domineren de werkvloer van de eenentwintigste eeuw in de vorm van .doc, .pdf, .ppt en .xls en vervuilen harde schijven, inboxes, mappen en submappen.

Veel geld naar 'T', weinig naar 'I'

De moderne werkende is een eekhoortje dat zijn eikeltjes niet meer kan terugvinden. We zijn 240 uur per jaar kwijt aan zoeken, 40 dagen per jaar aan het compenseren van wat we vergeten zijn (waardoor we het wiel steeds opnieuw moeten uitvinden) en tussen de 100 en 400 uur per jaar aan het gehannes met de computer. Geen wonder dat we het druk hebben.

De afgelopen veertig jaar is in Europa een paar 1000 miljard euro geïnvesteerd in IT, maar bijna al het geld is naar de 'T' (van technologie) gegaan, waardoor de 'I' (van informatie) er bekaaid vanaf kwam. Velen hebben de mond vol van mediawijsheid, fake nieuws, digitale geletterdheid en *21st century skills*, terwijl de meeste mensen geen idee hebben waar en hoe ze hun informatie kunnen opslaan, beheeren en terugvinden. De hype rondom hybride werken wordt gevolgd door het zoveelste digitaaltransformatietraject. Wat bijna iedereen vergeet, is dat 65 procent van de mensen op de werkvloer mailtjes aan zichzelf stuurt en niet eens weet wat de sneltoets alt+tab

doet en hoe je regels in Outlook kunt instellen.

Dat kan zo niet langer. Daarom richtte ik met Mark Meinema Digitale Fitheid op, relatietherapie tussen mens en technologie. Een helder, compact framework dat orde schept in de chaos van begrippen en benaderingen. De logica erachter is als volgt: er is een direct verband tussen fysieke fitheid en mentale fitheid, maar volgens ons bestaat er ook een verband tussen mentale fitheid en digitale fitheid. Althans, voor de kenniswerkers, die vijf miljoen mensen die dagelijks meer dan vijf uur naar een scherm kijken voor hun werk. Videobellen, notificaties, e-mail- en informatieoverload vormen naast micro-managers de grootste aanslag ooit op onze cognitieve kwaliteiten. Funest als je dat hoofd zo hard nodig hebt om je werk te kunnen doen.

Betere digitale hygiëne

Digitale fitheid vergt aandacht én onderhoud. Tot op heden ging de aandacht bij digitalisering vooral naar knoppencursussen van Office-suites zoals die van Microsoft, maar dat is bij lange na niet genoeg. We pleiten voor een groter digitaal bewustzijn en betere digitale hygiëne. Pas daarna komen de digitale vaardigheden aan bod. Als dat op orde is, kom je toe aan persoonlijk kennismanagement, waarmee je je eigen informatiekapitaal beheert en laat groeien, zowel je persoonlijke als professionele informatie. En als dat ook op orde is, kun je technologie slim inzetten voor je eigen ontwikkeling en groei. <

'Je moet workflows managen, niet mensen. Die moet je uitdagen, optillen, faciliteren en steunen, en heel soms een schop onder hun kont geven'

Gratis toegang voor IP-lezers

Als lezer van IP ontvang je drie weken gratis toegang tot de digitale omgeving van Digitale Fitheid, met informatie over het onderwerp en tips om snel digitaal fit(ter) te worden. Kijk hiervoor op <https://bit.ly/IP-magazine-Kado>. Onder de degenen die zich aanmelden, worden vijf exemplaren van het boek *Ons werk is stuk* verloot.

ONS WERK IS STUK

Tips en inzichten voor onderhoud en reparatie | Martijn Aslander,

Arjan Broere en Mark Meinema

| Publiek Denken | paperback

9789083020341 | € 24,99 |

e-book 9789083020372 | € 18,64

| 220 pagina's

Zelftest

Weten hoe digitaal fit jij bent?

Doe de zelftest op

zelftest.digitalefitheid.nl.

Affordable Amsterdam

Frank Huysmans

Bijzonder hoogleraar Information Society aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

‘Gaan we op het Roeterseiland de studie van kinderen van de belastingontwijkende globale elite voor onze rekening nemen?’

Ortega Cuna. Giaciu. Santos Apong. Nikulaite. Van Raaij. Gaia da Minho Ferreira. Darzyle. Lakhrateeva. Xien. Garabezo. Het is een divers gezelschap waarvan ik de achternamen in mijn mailbox vind, drie dagen voor het eerste college. Honderdtweeënzestig bachelorstudenten hebben zich ingeschreven voor het keuzevak dat ik doceer. Afgaand op hun voor- en achternamen gok ik dat ruim honderd van hen uit andere landen afkomstig zijn. Internationalisering in het hoger onderwijs is goed, laat daarover geen misverstand bestaan. De specialisering in de wetenschap is zo ver voortgeschreden dat er wereldwijd maar een paar groepen of labs zijn waar je een onderwerp goed kunt

onderzoeken. Een studieverblijf in zo'n groep kan de raketstart zijn van een loopbaan in de wetenschap of het bedrijfsleven. Daarnaast leer je Nederlandse normen en gewoontes relativeren en die van andere landen kennen en waarderen. Plus: de vriendschappen die ver van huis ontstaan zijn hecht en gaan lang mee.

Het motief van politici, PvdA-onderwijseconoom Ritzen in de jaren negentig voorop, om de internationalisering aan te jagen was prozaïscher. Onze concurrentiepositie. Niet achterop raken bij de Britten, Duitsers en Fransen. Nederlandse universiteiten moesten voor talent uit de hele wereld aantrekkelijker worden en onze studenten moesten naar elders. Meer geld dus naar uitwisselingsprogramma's en de labs van onze topwetenschappers. En belangrijker: de *lingua franca* van de internationale wetenschap moest standaard worden in het academisch onderwijs. Want als Engels spreken en schrijven eenmaal

de tweede natuur is, versterkt dat op termijn de positie van Nederland als vestigingsplaats voor het internationale bedrijfsleven.

Met dat alles zit het inmiddels zo snor dat je je kunt afvragen of het niet een tandje minder kan. Een jaar of vijf geleden riep een van de *global university rankings* de Universiteit van Amsterdam uit tot beste plek ter wereld om 'Communication and Media Studies' te gaan studeren. Die hadden we aan de UvA niet zien aankomen. Op zulke ranglijsten dulden Amerikaanse en Britse uni's in de regel geen concurrentie in de top tien. Alleen een verdwaalde Zwitser (Zürich, Lausanne) weet zich daar nog wel eens tussen te wurmen. Wij draaien niet onverdienstelijk mee in de Europa en Conference League; iets waar de meeste Duitsers en Fransen alleen maar van kunnen dromen.

De nummer-een-positie van de UvA bleek echter geen incident of rekenfout. Met als gevolg dat de bachelors en masters van Mediastudies en Communicatiewetenschap steeds meer aanmeldingen krijgen. Toen ik een Chinese studente vroeg waarom ze na een bachelor in Auckland voor Amsterdam had gekozen, zei ze: 'Yeah, I thought, why not go for the best?' Een studie in Nederland is verhoudingsgewijs ook nog eens *very affordable indeed*. Voor het volgende studiejaar ligt, als de vooraanmeldingen ons niet bedriegen, een nog grotere toestroom in het verschiet.

De brievenbussen van de belastingontwijkende globale elite faciliteerden we al op de Zuidas. Gaan we op het Roeterseiland ook nog de studie van hun kinderen voor onze rekening nemen?

<

Aanjager van een Woo to

Er is al een heel scala aan wet- en regelgeving dat overheden verplicht om hun informatie duurzaam toegankelijk te maken. Toch is de aankomende Wet open overheid (Woo) noodzakelijk: een stok achter de deur om de informatiehuishouding op orde te brengen en een kans voor bestuurders om het vertrouwen in de overheid te herstellen, zo betoogt Biana Ruizendaal.

Bianca Ruizendaal

Adviseur Informatie-
management en Digitale
Dienstverlening bij KBenP
Digitale Overheid

betere informatiehuishouding

the rescue

Sinds jaren groeit de belangstelling voor de informatiehuishouding en de transparantie van de overheid, of juist voor het gebrek daaraan. Met regelmaat zien we hier berichten over in het nieuws. De meest recente aanjager van de toenemende interesse is de toeslagenaffaire. Hoe heeft dit zo mis kunnen gaan? Wie wist wat wanneer? En waar is welke informatie? Er is collectieve verantwoordiging over de (bijna) compleet zwartgelakte dossiers van de benadeelde ouders. Dit wordt aangevuld met de commotie over de zogenaamde Rutte-doctrine en de impact daarvan op de

‘Uit rapporten van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed blijkt dat het niet al te best is gesteld met de toegankelijkheid van overheidsinformatie’

Tweede Kamer bij het uitvoeren van haar controlerende taak. *De Volkskrant* berichtte dat het aantal

incidenten waarbij het kabinet de Kamer niet volledig of onjuist informeert onder premier Rutte met 65 procent is toegenomen (Hofs, 2021). Iets minder recent speelde de Teeven-deal, waarbij het ‘bonnetje’ eerst zoek was en later – met pijn en moeite – dankzij een back-up toch boven water kwam. Nog zo’n voorbeeld is het onderzoek dat de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (voorheen de Erfgoedinspectie, 2005-2018) in 2015 deed naar het ar-

chiefbeheer rond de ontnemingsschikking tussen het OM Amsterdam en Cees H. (Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed, 2015). De inspectie constateerde hierbij dat het originele dossier er niet meer is en dat enkel nog her en der verspreide kopieën uit dit dossier aanwezig zijn. De stukken over de financiële afhandeling van de schikking met Cees H. bevinden zich bovendien op de verkeerde plaats. De oorzaak? Er ontbreken regels voor de dossiervorming en het beheer van ontnemingsschikkingen. De toegankelijkheid van deze dossiers is niet voldoende geborgd door het niet consequent registreren van de verblijfplaats. Ook ontbreekt in de selectielijst van de rechterlijke macht de bewaartermijn voor ontnemingsschikkingen.

Dementerende overheid

Bovenstaande voorbeelden zijn natuurlijk uitermate bekend en spraakmakend. Zij kunnen echter helaas niet worden gezien als ongelukkige missers onder het mom van ‘waar gehakt wordt vallen spaanders’. In 2005 bericht de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed al over de dementerende overheid in haar rapport *Een dementerende overheid?*, waaruit blijkt dat het niet al te best is gesteld met de duurzame toegankelijkheid van overheidsinformatie. In opvolgende rapporten constateert de inspectie ‘[...] dat een overzicht van de informatie ontbreekt, en dat de toegankelijkheid, volledigheid en authenticiteit van de overheidsinformatie onder druk staan. Het is vaak onduidelijk welke informatie bewaard wordt, en welke informatie vernietigd. De overheid heeft moeite met het beheer van informatie die wordt verwerkt in nieuwe(re) technologie. Bovendien is het geregeld onduidelijk wie verantwoordelijk is voor het beheer van welke informatie’. Met als kers op de taart haar meest recente rapport uit 2021, *Een dementerende overheid 2.0?*, waarin de inspectie wederom constateert dat er, ondanks alle gedane inspanningen, nog steeds een toename is van de risico’s voor de transparantie en de betrouwbaarheid van de overheid (Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed, 2021, p. 4).

‘Bij gemeenten moeten geregeld Wob-verzoeken worden verdaagd en opgeschort omdat informatie lastig te vinden is’

‘De Woo lijkt een gevoel van urgentie met zich mee te brengen die over het algemeen niet zichtbaar is bij aanpassingen op de Archiefwet’

En gemeenten dan ...?

Voor veel professionals die betrokken zijn bij de informatiehuishouding van een gemeente zal het begrip ‘dementerende overheid’ bekend in de oren klinken. Ook bij gemeenten zijn de vindbaarheid en de duurzame toegankelijkheid van informatie niet vanzelfsprekend. Er is regelmatig sprake van informatievernippering en onvoldoende overzicht. Daarnaast is het vaak onduidelijk wie waar verantwoordelijk voor is (en of die verantwoordelijkheid ook daadwerkelijk wordt genomen). Regelmatig lukt het niet om tijdig alle informatie die hiervoor in aanmerking komt te vernietigen, en geregeld moeten Wob-verzoeken verdaagd en opgeschort worden omdat informatie lastig te vinden is. Dit zijn bekende problemen waar gemeenten al jarenlang grip op proberen te krijgen. Ze hebben dan weer ‘het geluk’ dat ze niet vaak het landelijke nieuws halen als het gaat om de staat van hun informatiehuishouding, hun (gebrek aan) transparantie en de gevolgen daarvan voor hun inwoners.

Vertrouwen is essentieel

Maar is dit gebrek aan aandacht voor dergelijke misstanden wenselijk? Gemeenten zijn de overheidslaag die het dichtst bij de burger staat. Zij zijn voor veel mensen het gezicht van ‘de overheid’ en de laag waar bijna iedereen wel eens mee te maken krijgt. Gemeenten hebben direct of indirect (grote) impact op het leven en de leefomgeving van hun inwoners, maar ondertussen neemt – net als bij de landelijke overheid – het vertrouwen in de lokale overheid af (De Koster, 2021). Terwijl vertrouwen in de overheid juist essentieel is voor een goed functionerende democratische rechtstaat. De basis voor dat vertrouwen ligt in degelijk openbaar bestuur, openheid, transparantie en het afleggen van verantwoording. Dat staat op dit moment op gespannen voet met een informatiehuishouding die niet (geheel) op orde is en het te vaak, te lang en onvoldoende gemotiveerd geheimhouden van stukken door gemeenten (Hamming & Den Hollander, 2021).

Transparantie en openheid als basis

Vertrouwen is gebaseerd op en groeit

door transparantie, openheid en afleggen van verantwoording. Woorden die niet nieuw zijn en die al op verschillende manieren in wetten zijn verankerd:

> De Archiefwet die stelt dat overgebrachte overheidsinformatie naar een archiefbewaarplaats in principe openbaar is.

> De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) waarmee burgers het recht hebben om hun eigen persoonsgegevens in te zien, te weten welke persoonsgegevens een (overheids)instantie van hen heeft en met welk doel deze gegevens worden verzameld.

> De Wet hergebruik overheidsinformatie (Who) die overheidsinstanties verplicht om reeds openbare informatie op verzoek te delen in een digitale herbruikbare vorm.

> De Gemeentewet die gemeentebesturen verplicht om besluiten en vergaderstukken in principe openbaar te maken.

> De Wet elektronische publicaties (Wep) die gemeenten verplicht om burgers toegang te geven tot wettelijk voorgeschreven bekendmakingen, mededelingen en kennisgevingen van (voorgenomen) besluiten die niet tot één of meer belanghebbenden zijn gericht.

> De Wet openbaarheid van bestuur (Wob) die vervangen zal worden door de Wet open overheid (Woo). De Wob schrijft voor dat overheden informatie op verzoek – de welbekende Wob-verzoeken – in principe openbaar moeten maken en dat zo veel mogelijk informatie op eigen initiatief openbaar gemaakt moet worden. De Wob stelt voorwaarden aan het volledig, deels of niet openbaar maken van informatie. Onder de Woo is dit net zo goed het geval, maar deze wet gaat op bepaalde punten een grote stap verder. De Woo verplicht gemeenten concreet om elf categorieën van informatie *actief* openbaar te maken, bij voorkeur in digitaal herbruikbare vorm, en moedigt hen aan om een samenvatting te geven van informatie die niet in haar geheel openbaar gemaakt kan worden. Daarnaast verplicht de Woo gemeenten om een contactpersoon aan te stellen voor het beantwoorden van vragen over en het bieden van ondersteuning bij het openbaar maken van informatie.

Al deze wetten zijn erop gericht om

overheidsinformatie openbaar en eventueel (her)bruikbaar te maken voor de burger (met uitzondering van de AVG, waarbij persoonsgegevens uiteraard enkel inzichtelijk worden gemaakt voor degenen van wie ze zijn). De overheid zou daarmee transparanter en opener worden, zodat het voor de burger inzichtelijker wordt wat de overheid doet en de democratische controle door de publieke verantwoording wordt vergroot.

Ideale situatie versus realiteit

Het vergroten van de transparantie, inzicht geven in wat de organisatie doet en hier indien noodzakelijk verantwoording over afleggen kunnen het vertrouwen in de overheid vergroten. Een informatiehuishouding die op orde is, is hiervoor een belangrijke randvoorwaarde. Het gaat hierbij om het totaal aan regels en voorzieningen gericht op de informatiestromen, de opslag en de archivering van informatie.

Een informatiehuishouding die op orde is, ondersteunt de bedrijfsprocessen en borgt democratische, juridische en historische waarden doordat informatie vindbaar, toegankelijk en authentiek is en blijft. De realiteit is op dit moment echter:

- > dat regels en voorzieningen er niet altijd in voldoende mate zijn en/of onvoldoende worden toegepast of juist worden gebruikt;
- > dat informatie regelmatig versnipperd is over meerdere locaties en daardoor moeilijk vindbaar, maar er ook twijfel ontstaat over wat de laatste versie of status van een document is;
- > dat informatie regelmatig niet op de juiste locatie wordt gearchiveerd waardoor het lastig of zelfs onmogelijk wordt om informatie goed te beheren, en op termijn de duurzaamheid en de toegankelijkheid in het geding komen. Transparantie en de mogelijkheid om informatie openbaar te maken voor de burger, niet alleen nu maar ook in de toekomst, zijn dus in grote mate afhankelijk van de staat van de informatiehuishouding.

Nieuw aan de Woo

De Woo zal op (korte) termijn – waarschijnlijk dit jaar – de Wob gaan ver-

vangen. Zoals eerder aangegeven gaat de Woo een stap verder dan de Wob in de plicht om informatie openbaar te maken. De Woo benoemt concreet elf categorieën van informatie die gemeenten actief, dus uit eigen beweging en niet op verzoek, moeten publiceren op een openbaar toegankelijk platform (PLOOI).

Wat echter compleet nieuw is in de Woo, is de verplichting om de informatiehuishouding op orde te brengen. De Woo heeft als doel om ervoor te zorgen dat overheidsinformatie beter vindbaar, uitwisselbaar, eenvoudig te ontsluiten en goed te archiveren is. De link tussen transparant kunnen zijn en de noodzaak om de informatiehuishouding op orde te hebben wordt in deze wet dus expliciet gelegd. Dit element vormt voor overheden een extra stok achter de deur om niet enkel te focussen op (houtje-touwtje)oplossingen en maatregelen om bepaalde type documenten uit die elf categorieën openbaar te maken, maar om ook daadwerkelijk aan de slag te gaan met de informatiehuishouding. Het gaat hierbij om de gehele informatiehuishouding en niet enkel om het deel dat betrekking heeft op de informatie, systemen en middelen die vallen onder de elf categorieën.

Gevoel van urgentie

De plicht om de informatiehuishouding op orde te brengen en te houden is weliswaar nieuw in de Woo, maar niet als we kijken naar het hele scala aan wet- en regelgeving dat van toepassing is op de overheid. Archiefwet- en regelgeving verplicht overheden al sinds lange tijd om hun informatie duurzaam toegankelijk – de zogenaamde ‘goede, geordende en toegankelijke staat’ – te brengen en te houden en hiervoor passende maatregelen te treffen. De Woo sluit hier dus expliciet op aan en vormt een extra stok achter de deur. Maar wat zal ervoor zorgen dat overheden onder de Woo (nog) harder gaan trekken aan hun informatiehuishouding? De Archiefwet is er al sinds jaar en dag, en toch is op dit moment sprake van een demeterende overheid. Ook de Woo geeft geen harde garanties voor een significante verbetering (over de gehele informatiehuishouding). De druk neemt echter wel toe.

‘De nieuwe wetgeving is voor overheden een extra stok achter de deur om zich niet enkel te focussen op (houtje-touwtje) oplossingen’

‘Het is de verwachting dat met de ingang van de Woo burgers zelf actiever op zoek gaan naar informatie, net als journalisten’

Ten eerste brengt de Woo meer reuring met zich mee dan bijvoorbeeld de komst van de nieuwe Archiefwet. Waar de nieuwe Archiefwet hooguit bij een specialistische vakgroep intern wordt behandeld binnen een gemeente, wordt de Woo doorgaans veel breder besproken. Gemeenten die zich aan het voorbereiden zijn op de Woo, hebben vaak een multidisciplinaire werkgroep samengesteld waarin onder andere archief- en informatiespecialisten, Wob-/Woo-juristen, informatiemanagers, architecten, i-adviseurs en beleidsmedewerkers zitten. De Woo lijkt in ieder geval een gevoel van urgentie met zich mee te brengen die over het algemeen niet zichtbaar is bij aanpassingen of herzieningen van de Archiefwet.

Druk van de samenleving

In de tweede plaats neemt de druk van de samenleving toe. Burgers verwachten meer openheid van hun (lokale) overheid, en media spelen hierop in met hun berichtgeving. Burgers kennen daarnaast steeds beter hun rechten als het gaat om toegang tot overheidsinformatie. Het is de verwachting dat met de ingang van de Woo burgers zelf actiever op zoek gaan naar informatie, net als journalisten. Hetzij omdat zij bepaalde informatie nodig hebben voor hun werk, hetzij om te onderzoeken hoe overheidsorganisaties vorderen met de implementatie van de Woo. Ten derde wordt het enorm lastig om te voldoen aan de actieve openbaarmakingsplicht zonder – in ieder geval voor dat deel – de informatiehuishouding (deels) op orde brengen. Een houtje-touwtje-oplossing is waarschijnlijk simpelweg niet mogelijk.

Dus ja: *Woo to the rescue!* De Woo is een stok achter de deur om de informatiehuishouding op orde te brengen en een kans voor bestuurders om het vertrouwen in de overheid te herstellen. Dit is zo belangrijk dat er geen tijd te verliezen is. <

Je vindt dit artikel inclusief bronnen in het archief op www.informatieprofessional.nl.

Meer informatie:

> open-overheid.nl

> informatiehuishouding.nl

Op afstand werken
in het buitenland

Bibliotheekgidsje voor Boedapest

Zou buiten het bibliotheekgebouw aan de slag gaan ook interessant, nuttig en misschien zelfs wel leuk kunnen zijn? Kees Teszelszky nam in de Hongaarse hoofdstad Boedapest de proef op de som en legde vier bibliotheken langs de meetlat.

Kees Teszelszky

Conservator Digitale Collecties
bij de Koninklijke Bibliotheek

Inmiddels zijn we eraan gewend: al twee jaar werken we grotendeels op afstand, al is thuiswerken vaak een uitdaging voor een informatieprofessional. Zou buiten het bibliotheekgebouw aan de slag gaan ook interessant, nuttig en misschien zelfs wel leuk kunnen zijn? Om een antwoord op deze vraag te vinden, heb ik in oktober vorig jaar een week digitaal op afstand vanuit verschillende bibliotheken in Boedapest, Hongarije gewerkt. Vanwege de plannen met onze eigen bezoekersruimte in de KB heb ik me afgevraagd: wat maakt een bibliotheek nu geschikt als werk- en studieplek? Wat kunnen we leren van bibliotheken uit het verleden en van die in andere landen?

Vorbereiding

Samenwerken op afstand *Anno Domini Corona III* betekent veel 'teamsen'

en werken in de cloud. Een laptop of tablet en een goed werkende internetverbinding zijn daarom onontbeerlijk. Uiteraard is het mogelijk om een mobiele dataverbinding te gebruiken, maar dat vreet data. Makkelijker is de wifi van de bieb of de eduroam, maar de eerste kan onveilig zijn en de laatste is niet voor alle informatieprofessionals beschikbaar. (Vergeet niet bij gebruik van de biebwifi je VPN-verbinding aan te zetten.)

Wees erop voorbereid dat werken in het buitenland kan betekenen dat zaken anders geregeld zijn dan bij ons. Het 'hosselen' van een dagpas of het krijgen van de sleutel voor de wiferverbinding kan soms veel tijd en administratie kosten. Het beste is daarom vooraf de Engelstalige pagina's van de bibliotheken te bekijken of rechtstreeks contact op te nemen met bibliothecarissen van de gewenste werkplek. De meesten vin-

den dat ook nog eens leuk en leiden je graag rond. Voor je het weet zit je aan een tafel met Nederlandse drukken uit de zeventiende eeuw. Of krijg je stiekem een glas zelfgestookt bocht

uit een bureaula, zoals ik ooit maakte in een niet nader te noemen bibliotheek in 1999, dus wees gewaarschuwd als je een strakke deadline voor een opdracht hebt.

Universiteitsbibliotheek ELTE Boedapest

Hongarije heeft een rijke en oude boeken- en bibliotheekcultuur. Van een van de beroemdste bibliotheken, die van de geleerde renaissancevorst Matthias Corvinus, is helaas maar een fractie van de boeken over en van het gebouw resten slechts bouwfragmenten. De eerste bibliotheek in Hongarije die echt als bibliotheekgebouw was ontworpen, werd in 1875 opgeleverd. De ruime en hoge leeszaal van de Universiteitsbibliotheek ELTE Boedapest (elte.hu/en/library), gevuld met achttiende-eeuwse boeken met vergulde banden, is een van de mooiste van Hongarije en krijgt

daglicht door een groot glazen plafond, omringd door waanzinnige fresco's. Werken in de avonduren met ondergaande zon wordt zo een belevenis. Het nadeel van deze leeszaal is dat op afstand werken niet echt mogelijk is (je kunt er bijvoorbeeld wel weer rustig beleidsstukken lezen). Ook heeft de bibliotheek geen koffiehoeke of andere aparte ruimtes waardoor een digitaal overleg alleen op de koude trap kan. Gelukkig zijn de bibliothecarissen uiterst vriendelijk en is een beroemde taartjeswinkel om de hoek weer open na een grote renovatie.

'Het "hosselen" van een dagpas of het krijgen van de sleutel voor de wiferverbinding kan soms veel tijd en administratie kosten'

Let op de zwart-witfoto aan de muur die laat zien hoe de ruimte er voor de Tweede Wereldoorlog uitzag.

'Voor je het weet krijg je stiekem een glas zelfgestookt bocht uit een bureaula, dus wees gewaarschuwd als je een strakke deadline hebt'

Nationale Bibliotheek Széchenyi

Voor liefhebbers van brutalistische jarentachtigarchitectuur en van bergbeklimmen in een binnenstad is deze instelling een bedevaartsoord. Széchenyi (oszk.hu/en) is de nationale bibliotheek van Hongarije, gevestigd in het uitgerande paleis van de Habsburgse vorsten op het puntje van de burchtheuvel van Boeda dat in de jaren tachtig van de vorige eeuw tot een moderne bibliotheek is 'verherbouwd'. Je kunt er alleen komen met een flinke klim vanaf de Donauoever. De omgeving wordt inmiddels langzaam overgenomen door de overheid die aan de lopende band paleizen herbouwt die in de Tweede Wereldoorlog tijdens het tweëndertigste beleg van Boeda werden verwoest (de laatste oorlogshandelingen vonden in 1956 plaats). Ook de bibliotheek zal op termijn moeten verhuizen naar een buitenwijk.

Nu kun je nog genieten van de bombastische bibliotheekarchitectuur en de eclectische aankleding: jarentachtig

grijs marmer, oversized negentiende-eeuwse beelden en een zestiende-eeuwse Vlaams wandtapijt – om maar wat te noemen. De wifi is puik en er zijn veel ruimtes waar je rustig kunt overleggen. Het enige nadeel zijn de antieke 'boekentrentjes' die brommend en rammelend langs een rails over het plafond door de leeszaal rijden op weg naar de uitleenbalie.

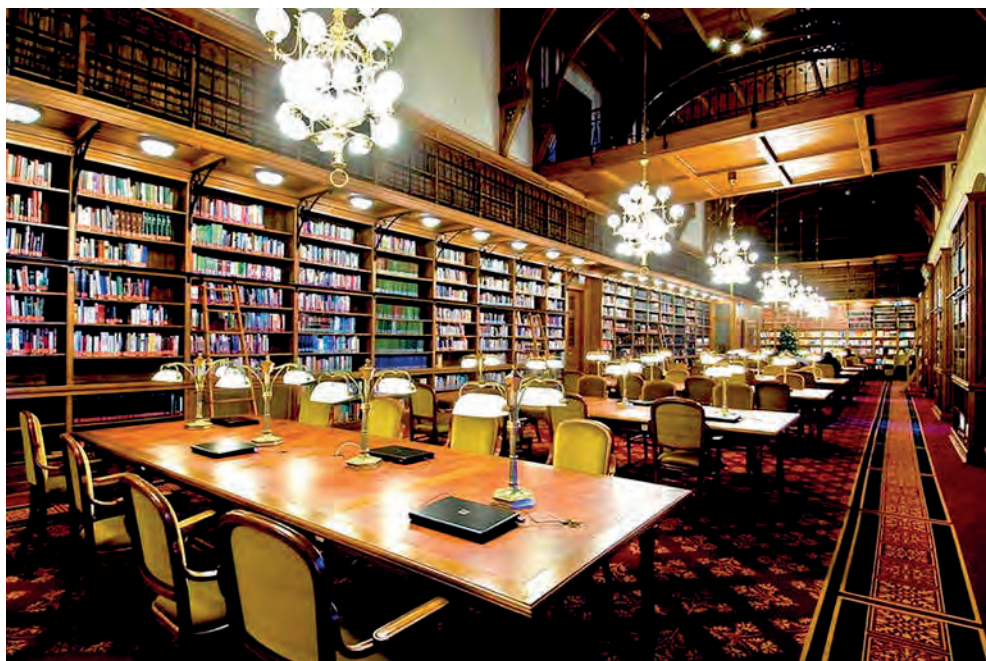
De medewerkers zijn heel vriendelijk en sommige spreken zelfs Nederlands. De koffiecorner in jarentachtigretrodesign is een belevenis, ook omdat het aanbod sindsdien niet veranderd is. Je kunt ouderwets lunchen met wienschnitzel op witbrood met reuzel en ui, en drink daar vooral een vingerhoed koffie bij die meer cafeïne bevat dan een blikje Red Bull. Vergeet niet op bezoek te gaan bij onze vrienden van de afdeling digitalisering/webarchivering die in de oude telexruimtes in de kelders hokken aan het oorspronkelijke meubilair.

Stadsbibliotheek Szabó Ervin

Voel je een dagje Sissi tussen de boeken! Wil je je in de Habsburgse periode wanen of *Downtown Abbey* 'larpen', ga dan werken in Szabó Ervin (fszek.hu/en), de openbare bibliotheek van Boedapest. Vanaf 1931 is het hoofdgebouw gevestigd in het neobarokke Wenckenheimpaleis (1886) in het stadspaleisdistrict van Pest. Ooit zat ik hier als student te lezen aan de antieke tafels tussen arme schrijvers, snurkende daklozen en hoestende alcoholisten, maar sinds de verbouwing en vergroting in 2001 (vereerd met de Europa Nostra-prijs) is een bezoek wat minder avontuurlijk, maar wel hygiënischer geworden. Vrijwel alle ruimtes van het oude paleis zijn leeszaal: van de danszaal met spiegels en de eikenhouten eetkamer tot de knusse paleisbibliotheek. Het nieuwere gedeelte is uitstekend geschikt voor overleg, en in de koffiëcorner kun je inmiddels lekkere koffie en zelfs broodjes garnalencocktail krijgen.

'Je kunt ouderwets lunchen met wienerschnitzel op witbrood met reuzel en ui, en drink daar een vingerhoed koffie bij die meer cafeïne bevat dan Red Bull'

Bibliotheek van het Hongaarse parlement

Vrijwel onbekend, zelfs bij de meeste bevriende Hongaarse onderzoekers, maar de absolute top onder de Boedapester bibliotheken is die van het Hongaarse parlement (parlament.hu/en/web/oroszaggyulesi-konyvtar/home) in het mooiste monument van Hongarije (Unesco Werelderfgoed). Goed, je moet langs op wacht staande norske soldaten – die wel bij vertrek salueren – en door een metaaldetector, maar eenmaal binnen wacht je een tijdreis naar een bibliotheekwalhalla. De meestal lege leeszaal is nog in de oorspronkelijke staat uit 1904 en kent een serene rust. Je kunt kiezen voor het bestijgen van de handgemaakte bibliotheektrap naar een werkplek met uitzicht over de Donau. Een van de conservatoren spreekt zelfs goed Nederlands. Onlineoverleg kan in de lunchruimte met antieke cataloguskasten en jarentachtigzitmeubelen. Rust, licht, wifi, tijdreis en een inspirerende omgeving! <

'Je moet langs op wacht staande norske soldaten en door een metaaldetector, maar eenmaal binnen wacht je een tijdreis naar een bibliotheekwalhalla'

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2022

MAART

APRIL

23/03 DATA STEWARD

25/03 AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN **GAAT DOOR**

28/03 KLANTGERICHT COMMUNICEREN IN DE BIBLIOTHEEK **GAAT DOOR**

31/03 LEERGANG INFORMATIEMANAGEMENT **GAAT DOOR**

31/03 INFORMATION RESEARCH SUPPORT **GAAT DOOR**

01/03 RELATIEBEHEER & ACCOUNTMANAGEMENT
IN DE INFORMATIEDIENSTVERLENING

06/04 INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (BASIS)

07/04 MARKETING INFORMATIEDIENSTVERLENING IN EEN DAG

13/04 MARC21 (ENGELSTALIG, AVONDCURSUS)

13/04 LEER BETERE VRAGEN STELLEN

20/04 INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (ADVANCED)

22/04 PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)

22/04 INFOGRAPHICS MAKEN

22/04 COMMUNICEREN EN BEÏNVLOEDEN
IN DE VERANDERENDE INFORMATIEDIENSTVERLENING

'Door onze gesprekken

kom ik **uit** mijn eigen

Tijdens de laatste themamiddag van de KNVI Interessegroep Onderwijs en Onderzoek (Bibliotheken) doken de aanwezigen in het thema 'Bibliotheken en Leesclubs. Lezen en kennis delen met collega's, studiegenoten, buurtgenoten en voetballers'. Een verslag.

Foto: Monique Kooijmans

Sjoerd Beelen

Informatiespecialist Finance & Accounting bij de Hogeschool van Amsterdam

Leesclubs zijn in coronatijd door veel lezers (her)ontdekt, mede dankzij de mogelijkheid om dergelijke bijeenkomsten virtueel op te tuigen. Soms faciliteren bibliotheken deze clubs voor bijvoorbeeld collega's, studenten en buurtbewoners, soms nemen anderen het initiatief. De middag die de KNVI Interessegroep Onderwijs en Onderzoek (Bibliotheken) onlangs organiseerde, geeft een inkijkje in de veelzijdigheid van leesclubs, met ruimte voor verhalen van oprichters en lezers, inclusief tips en tricks.

De middag trapt af met de keynote van Marjolein van Herten (universitair docent Letterkunde en Vakdidactiek Nederlands aan de Open Universiteit) met als titel: 'Gezellig, kritisch, serieus. De opkomst van het lezen in een leesclub'. Ze leidt de aanwezigen van de verlichte achttiende eeuw, toen de eerste leesclubs ontstonden, via de volksbibliotheken in de negentiende eeuw naar de eerste feministische golf toen voornamelijk vrouwen aan leesclubs deelnamen. 'Begin twintigste

eeuw verdwenen veel leesgezelschappen om tijdens de tweede feministische golf in de jaren zeventig van de vorige eeuw terug te komen. Leesclubs hebben vaak een sterk emancipatoire functie gehad.'

Vrouw en hoger opgeleid

Van Herten deelt ook enkele resultaten uit haar onderzoek naar hedendaagse leesclubs. Naar schatting zijn er vijfduizend van in Nederland. De gemiddelde club heeft negen leden en bestaat dertien jaar. Meer dan de helft van de clubs is aangesloten bij een bibliotheek of andere organisatie. De meeste deelnemers zijn vrouw en hoger opgeleid, en ze kunnen verschillende motieven hebben om te participeren. Bijvoorbeeld om een boek beter te leren begrijpen door er met elkaar over te praten, of een ander soort genre te willen lezen dan ze gewend zijn. Ook speelt het sociale aspect vaak een rol: het is een mooie reden om samen te komen en over boeken te praten. Verder is een leesclub een goede stok achter de deur om een titel ook echt (uit) te lezen.

Digitale leesclubs

Na Van Herten volgen enkele presentaties met voorbeelden uit de praktijk, zoals die van bibliothecaris Ton van de Laar ('Leesclubs van de OBA, van fysiek naar digitaal?'). Hij vertelt onder meer hoe de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) maar liefst twintig leeskringen faciliteert. Deze kunnen gebruikmaken van de verschillende locaties van de OBA om fysiek bij elkaar te komen. Er zijn speciale leesoffertjes met informatie over een boek – waaronder een leeswijzer, een interview met de schrijver en recensies – beschikbaar via partner ProBiblio. De OBA biedt ook grootletteruitgaven, luisterboeken en e-books aan. Naast de literaire leesclubs zijn er clubs met een speciaal thema, zoals 'Amsterdam' en 'filosofie'. In coronatijd is er een aantal digitale leesclubs geïnitieerd, maar die

bubbel'

blijken minder succesvol dan hun fysieke evenknie, zegt Van de Laar. 'Dat komt waarschijnlijk omdat deelnemers vooral het sociale aspect belangrijk vinden, en wellicht ook omdat ze wat beeldschermmoe zijn geworden.'

Vervolgens komt voormalig profvoetballer (onder andere bij Excelsior) Maarten de Fockert aan het woord. Hij is tegenwoordig, naast student en co-host van De Cor Potcast, een enthousiast deelnemer aan een leesclub voor (voormalig) profvoetballers. Grote meerwaarde van de leesclub is volgens hem het sociale aspect en 'het verkrijgen van andere inzichten'. Door de gesprekken die hij voert in zijn leesclub, komt hij uit zijn eigen bubbel, zegt hij. 'Dat is ook doordat je boeken leest die je zelf niet zo snel zou uitkiezen. De leden van de leesclub hoeven in tegenstelling tot op het voetbalveld niet te winnen, maar je hebt de ruimte om aan de hand van een boek over eigen ervaringen en indrukken te praten.'

Openhartige gesprekken

Floor, het culturele centrum van de Ho-

'Alle deelnemers, van beveiligers tot directeur en van schoonmaker tot manager, zijn in de leesclub gelijk – ze zijn namelijk allemaal lezer'

'Je hoeft in tegenstelling tot op het voetbalveld niet te winnen, maar hebt ruimte om aan de hand van een boek over eigen ervaringen te praten'

geschool van Amsterdam (HvA), en de HvA-Bibliotheek zetten in coronatijd samen een leesclub op voor studenten. Met de coronacrisis als aanleiding: 'Doel van deze leesclub is eenzaamheid onder de studenten aan te pakken en hen daarnaast meer aan het lezen te krijgen', vertellen Susan Wagenmans (projectleider programmering en conceptontwikkeling HvA-Bibliotheek) en Demi van de Worp (programmamaker Floor). Tijdens twee pilots werden er onder leiding van een docent Nederlands aan de hand van boeken openhartige gesprekken gevoerd. 'Het enthousiasme van iedereen die zich met de leesclub bezighoudt, van deelnemer tot docent, springt ervanaf. Opvallend is wel het grote aantal no-shows. Studenten beginnen enthousiast, maar vinden het lastig om aan de hele reeks deel te nemen.'

Wagenmans en Van de Worp hebben nog een aantal praktische tips voor het starten van een leesclub: 'Zorg voor een gespreksleider, organiseer een fysieke bijeenkomst (werkt beter dan digitaal), laat de groep het boek kiezen en laat ook deelnemers aansluiten die het boek niet (uit)gelezen hebben. Voor hen is het waardevol om te zien wat een boek losmaakt; dit is een extra motivatie om het de volgende keer wél (uit) te lezen.'

Diversiteit en inclusie

Sherida Zorg (voorheen manager Diversiteit & Inclusie Rijksmuseum, nu projectleider Diversiteit en Inclusie NPO) sluit de middag af met haar presentatie 'RijksLeesclub: via lezen, praten en luisteren naar kennis, inzicht en verandering'. De RijksLeesclub is voor medewerkers van het Rijksmuseum, dat het thema diversiteit en inclusie in 2016 nadrukkelijk op de agenda heeft gezet. 'De oprichting van deze leesclub

komt hieruit voort', zegt Zorg. 'Er zijn ongeveer vijftig medewerkers uit de hele organisatie in ongeveer vijf leesgroepen actief. Alle deelnemers, van beveiligers tot directeur en van schoonmaker tot manager, zijn in de leesclub gelijk – ze zijn namelijk allemaal lezer. Met de keuze voor de boeken wil de leesclub de medewerkers in hun hart raken om zo nieuwe inzichten te krijgen in of een denkomslag teweeg te brengen over onderwerpen op het gebied van diversiteit en inclusie.' Titels die al werden gelezen, zijn onder andere *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom en *Hallo witte mensen* van Anousha Nzume.

Meer over het onderzoek van Marjolein van Herten (*Boekenkeuze en motieven van hedendaagse leesclubs in Nederland*) lees je hier: <https://www.tntl.nl/index.php/tntl/article/view/347>.

Ook de KNVI Interessesgroep Onderwijs en Onderzoek (Bibliotheken) heeft een eigen leesclub. Meerdere keren per jaar kan iedereen online aansluiten om mee te praten over een recent uitgekomen openaccessartikel uit of over de bibliotheekwereld. Check knvi.nl of volg de groep op LinkedIn of Twitter. <

Open Overheid, Digitaal Stelsel Omgevingswet, opstellen van organisatiebreed beleid, uitdragen van nieuwe werkwijzen en implementatie van nieuwe informatiesystemen; wij ondersteunen onze opdrachtgevers graag bij diverse uitdagingen en ontwikkelingen binnen het vakgebied. Zijn dit ook jouw drijfveren? Wij zoeken enthousiaste adviseurs die namens ons als inhoudelijk expert kunnen fungeren voor dergelijke trajecten.

24 tot 40 uur per week

Diverse locaties

z.s.m.

HBO/ WO

KBenP Talent ondersteunt diverse organisaties op het gebied van Documentair Informatiemanagement, waardoor zij snel en doeltreffend kunnen beschikken over alle noodzakelijke en gewenste informatie. Opdrachtgevers van KBenP Talent zijn organisaties en instellingen door heel Nederland uit diverse branches, waaronder (semi-)overheid, zakelijke dienstverlening en cultureel erfgoed. Voor deze opdrachtgevers voeren wij diverse advies- en verbetertrajecten uit, gericht op een effectieve en kwalitatief goede informatiehuishouding.

Als Adviseur Informatievoorziening richt jij je op tactisch en strategisch niveau op het inrichten of verbeteren van de informatiehuishouding van onze opdrachtgevers. Dit kan vanuit een adviserende, coördinerende of sturende rol zijn, voor zowel langdurige verbetertrajecten als korte adviesopdrachten. Daarbij voer je bijvoorbeeld de volgende werkzaamheden uit:

- Het uitvoeren en opstellen van organisatiebrede inventarisaties
- Op basis van een inhoudelijke analyse een adviesrapport opstellen en de organisatie begeleiden in de uitvoering ervan
- Het opstellen van c.q. vormgeven aan organisatiebrede kaders en richtlijnen
- Het aansturen van projectteams in implementatie- en verbetertrajecten
- Het leveren van inhoudelijke expertise bij onze aanvragen en aanbestedingen en bijdragen aan het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten

Uitdagende en informele werkomgeving met korte lijnen

Een goed salaris, reiskostenvergoeding en een prima pensioenregeling

Een laptop en smartphone met zakelijk abonnement

Opleidingen zijn mogelijk bij GO Opleidingen, onderdeel van KBenP

Past de functieomschrijving bij jou en ben je geïnteresseerd? Laat het ons weten!

Neem contact op met Ferdi Mac Gillavry via e-mail: ferdi.macgillavry@kbenp.nl of telefoon: 06-43363434.

**KB
ONDERZOEKS-
KRONIEK**

**GESPOT
+
GELEZEN
+
VERENIGINGEN
+
GASTCOLUMN
+
LIFEHACKING**

‘Strengere eisen EU aan grote onlineplatforms’

Na het akkoord over de Digital Services Act (DSA) heeft het Europees Parlement nu ook groen licht gegeven voor de Digital Markets Act (DMA). Een betere positie voor internetgebruikers en extra toezicht op en regels voor de grootste onlineplatforms zijn daarbij de uitgangspunten, aldus een bericht op informatieprofessional.nl.

[@informatieprofessional](https://www.facebook.com/informatieprofessional)

[@IPnieuws](https://twitter.com/IPnieuws)

[linkedin.com/company/informatieprofessional](https://www.linkedin.com/company/informatieprofessional)

AUTOMATISCH TEKSTEN VERSIMPELEN IS NOG NIET ZO SIMPEL

Veel mensen in Nederland hebben moeite met lezen, daarom gebruikte de KB de workshop ICT with Industry om te onderzoeken of AI kan worden ingezet voor het versimpelen van teksten. Inkijkje in het project ARTIST.

Elk jaar organiseren de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het Lorentz Center in Leiden de workshop ICT with Industry. Tijdens deze een week durende workshop werken studenten, onderzoekers, academici en professionals uit het bedrijfsleven samen aan relevante vraagstukken uit de praktijk. Afgelopen januari vond er weer een ICT with Industry plaats; de KB deed voor de derde keer mee. Vijf enthousiaste deelnemers werkten samen met Marijn Koolen (Huygens ING) en Jie Yang (TU Delft) aan het project ARTificial Intelligence for Simplified Texts (ARTIST), ofwel: kunnen we met behulp van artificiële intelligentie teksten automatisch versimpelen?

Laaggeletterdheid

In Nederland hebben ongeveer 2,5 miljoen mensen tussen de 16 en 65 jaar moeite met lezen. Hierdoor kunnen zij tegen problemen aanlopen in de huidige maatschappij. Een recent voorbeeld

Mirjam Cuper

Data scientist bij de Koninklijke Bibliotheek

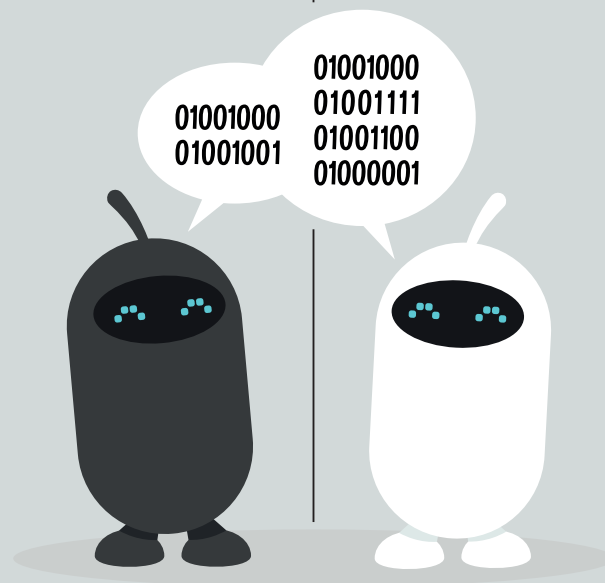
hiervan zijn de verstuurde uitnodigingen voor de coronavaccinatie. Voor laaggeletterde mensen kan zo'n brief te moeilijk zijn, waardoor zij de informatie niet, of niet goed, begrijpen.

Op dit moment lopen er verschillende initiatieven waarbij teksten handmatig worden versimpeld. Dit proces duurt echter erg lang, waardoor maar een klein deel van alle gepubliceerde teksten in een eenvoudiger versie beschikbaar komt. Daarom wil de KB graag onderzoeken welke methodes gebruikt zouden kunnen worden om teksten geautomatiseerd te versimpelen en daarmee toegankelijk te maken voor alle inwoners van Nederland.

Veel trainingsdata nodig

Het ARTIST-team ging enthousiast aan de slag met het vraagstuk,

In de rubriek 'KB Onderzoekskroniek' beschrijven medewerkers van de afdeling Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek hun resultaten, trends en vondsten.

maar al snel werd duidelijk dat er geen simpele, snelle oplossing voor dit probleem bestaat. Mensen kunnen namelijk om verschillende redenen moeite hebben met het lezen en begrijpen van teksten. Bijvoorbeeld omdat Nederlands niet hun moedertaal is, of omdat ze laagbegaafd of dyslectisch zijn. Deze groepen hebben ieder baat bij een andere oplossing.

Daarnaast moeten voor een ge-

automatiseerde oplossing machine learning-modellen worden getraind. Hiervoor heb je een grote hoeveelheid geschikte trainingsdata nodig, en hiervan zijn er helaas maar weinig beschikbaar in het Nederlands. Verder is het vaak niet voldoende om alleen moeilijke woorden te vervangen voor een simpelere variant, omdat de zinsopbouw zelf ook complex kan zijn.

Experimenteren met opties

De deelnemers aan ARTIST kwamen met verschillende oplossingsrichtingen. In hun zoektocht naar mogelijke datasets ontdekten ze de Canon van Nederland (canonvannederland.nl) die bestaat uit teksten met verschillende moeilijkheidsgraden: van basisschool tot voorgezet onderwijs. Ook dachten ze na over verschillende manieren van versimpelen. De meest voor de hand liggende methoden zijn moeilijke woorden vervangen en zinnen verkorten, maar een suggestie was ook om moeilijke teksten te versimpelen door middel van visualisaties. Verder werden er verschillende al bestaande machine learning-modellen getest. De uitkomsten hiervan zijn alleen nog niet erg betrouwbaar. Dit was echter te verwachten omdat er voor deze specifieke taak niet speciaal een model was getraind. <

Online samenwerken

Normaal gesproken vindt de ICT with Industry-workshop plaats in het Lorentz Center, maar vanwege de coronamaatregelen was hij dit jaar online. Ondanks het gebrek aan fysiek contact ontstond er al snel een teamgevoel en was er al snel gezamenlijk een strategie bedacht voor de rest van de week. Om de deelnemers in de gelegenheid te stellen ook daadwerkelijk te kunnen experimenteren met machine learning, stelde SURF gedurende de week een server beschikbaar waarop kon worden gewerkt.

TOEKOMSTPERSPECTIEF

Wat: Archief,
Installatie en Boek
van de Toekomst
Van: VPRO Tegenlicht
(vpro.nl/programmas/tegenlicht.html),
samen met Sudox,
Beeld en Geluid, en
VPRO Medialab

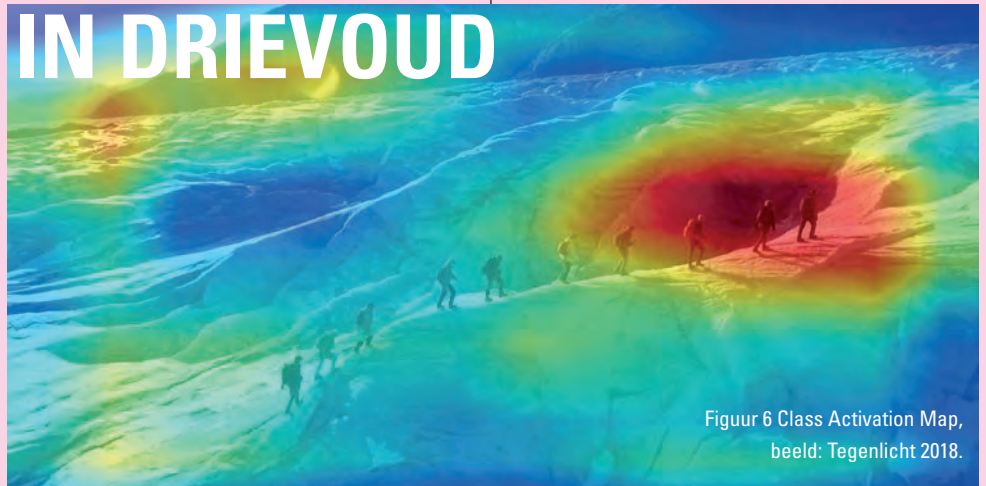

BOEK VAN DE TOEKOMST
Samenstelling en
redactie Bregtje van
der Haak en Doke
Romeijn | Boom
uitgevers | paperback
9789024443109
| € 29,90 | 256 p.

Sinds vorige maand is het Archief van de Toekomst van VPRO Tegenlicht te raadplegen. Dit online archief zet kunstmatige intelligentie en machine learning in om de 555 uitzendingen die de laatste twintig jaar zijn gemaakt op nieuwe manieren beschikbaar en doorzoekbaar te maken.

Met gebruik van algoritmes voor beeld- en persoonsherkenning en spraak- en tekstanalyse zijn alle uitzendingen in de periode 2002-2022 omgezet in een dataset. Daarin kunnen gebruikers zelf zoeken naar specifieke fragmenten, citaten en losse shots. De op tijdlijn en thema's gebaseerde archiefwebsite (avdt.vpro.nl) is bedoeld voor een brede groep geïnteresseerden, waaronder onderzoekers, studenten,

IN DRIEVOUD

Figuur 6 Class Activation Map, beeld: Tegenlicht 2018.

Figuur 1 Auto's en personen, COCO pre-trained, beeld: Tegenlicht 2018.

kunstenaars, ontwerpers, docenten en scholieren. Zij kunnen grasduinen, dwarsverbanden ontdekken en het materiaal weer op hun eigen manier gebruiken, want de technologie is volledig open source. Het Archief van de Toekomst is ook de bron van een interactieve installatie – **Installatie van de Toekomst** – die kunstenaar en ontwerper Richard Vijgen momenteel toont in Het Nieuwe Instituut in Rotterdam onder de naam *De toe-*

komst door kunstmatige ogen (tegenlicht.het-nieuweinstituut.nl). Door met het algoritme en de dataset van de 555 VPRO Tegenlicht-afleringen te spelen, leert de gebruiker hoe een zelflerende computer kijkt en waar die specifiek op let.

Voor toekomstperspectief op papier is er ook nog het **Boek van de Toekomst** met essays van en interviews met aansprekende denkers en doeners.

VOLWASSEN DIGITALE OVERHEID

Arjan Widlak | Boom uitgevers | paperback 9789462362536 | e-book 9789051891935 | € 49,50 | 374 pag.

De digitalisering van de overheid is een groot goed. Ze heeft gezorgd voor verbetering van de efficiëntie. Tegelijkertijd voltrekken zich catastrofes. De toeslagenaffaire is het symbool geworden van maatschappelijke problemen die mede

voortkomen uit de digitalisering van de overheid, zoals de toenemende schuldenproblematiek, de verminderde wendbaarheid van overheden en de erosie van de rechtsbescherming voor burgers. Het zijn symptomen van structurele problemen in de organisatie van de digitale overheid, weet Arjan Widlak (directeur en onderzoeker bij Stichting Kafkabrigade) die in zijn boek een overzicht biedt 'dat nodig is voor openbaar bestuur met een menselijk gezicht in een digitale

tijd'. Daarnaast illustreren tientallen columns hoe de digitalisering concreet wordt in het leven van mensen. <

Tip voor een boek, onderzoek, paper of ander geschreven werk dat interessant zou kunnen zijn voor collega-IP'ers? Laat het weten via redactie@informatie-professional.nl.

THE TROUBLE WITH BIG DATA

How Datafication Displaces Cultural Practices | Jennifer Edmond, Nicola Horsley, Jörg Lehmann, Mike Priddy | Bloomsbury | bloomsburycollections.com/book/the-trouble-with-big-data-how-datafication-displaces-cultural-practices/

com/book/the-trouble-with-big-data-how-datafication-displaces-cultural-practices/

DANS (dans.knaw.nl/nl/) tipt dit boek over de uitdagingen die onze maatschappij tegemoet gaat met big data. Het is open access beschikbaar via het Bloomsbury Open Programme dat gefinancierd wordt door het Trinity College Dublin, DARIAH-EU en de Europese Commissie. Een van de grootste drijfveren van technologische ontwikkelingen en innovatie zijn big data. Terwijl de term big data inclusief en alomvattend klinkt, zijn bigdata-aanpakken vaak selectief en worden bronnen uitgesloten die

niet effectief gestructureerd, gepresenteerd of zelfs gedigitaliseerd kunnen worden, menen de auteurs. Het boek kijkt naar big data vanuit een cultuurperspectief. Voortbouwend op onderzoek uitgevoerd binnen het Knowledge Complexity (KPLEX)-project, waarin DANS een van de partners was, richten de auteurs zich op gebieden zoals data en taal, data en zingeving, data en macht, data en onzichtbaarheid, en aggregatie van big data. Hoe culturele praktijken verdrongen worden maar tegelijkertijd weerstand bieden tegen massale dataficatie kan leerzaam zijn voor de kritische benadering van bigdataonderzoek en -innovatie. <

HET DIALECTEN-DOEBOEK

De schatkamer van 90 jaar Meertens Instituut | Marc van Oostendorp en Simone Wolff, red. | Uitgeverij Sterck & De Vreese | paperback 9789056158873 | € 17,50 | 192 pagina's

Met deze publicatie wil het Meertens Instituut, dat in 1930 werd opgericht als het Centraal Bureau voor de Nederlandsche en Friesche dialecten, de samenleving betrekken bij de viering van het negentigjarig jubileum – *Het Dialectendoeboek* vormt het sluitstuk van dit jubileumjaar. Al negentig jaar houdt het Meertens Instituut zich bezig met collectievorming. Toen Piet Meertens op 1 juli 1930 secretaris van het bureau

LUISTEREN IS GOUD

Verdiep relaties, maak organisaties menselijker en geef groei gehoor |

Eric de Haan | Boom uitgevers | paperback 9789024447510 | € 25 | e-book 9789024447527 | € 19,95 | 144 pagina's

Als samenleving lijken we de kunst van het luisteren te hebben verleerd. Op landelijk niveau zijn de toeslagenaffaire en de gasboringen in Groningen daar een pijnlijk voorbeeld van. In dit tijdperk van 'ver-ikking' worden we vooral aan-

gemoedigd om naar onszelf, onze innerlijke stem en ons onderbuikgevoel te luisteren, en als we wel naar anderen luisteren, is onze aandachtspanne vaak maar kort en zijn we geneigd de ander geregeld in de rede te vallen. Een zorgelijke trend, vindt Eric de Haan, want gehoord, gezien en erkend worden is een diepmenselijke behoefte en cruciaal voor ons welzijn. Dat geldt ook voor klanten en medewerkers. Met zijn boek wil De Haan het luisteren weer hoog op de agenda zetten. Hij biedt een raamwerk met luisterprincipes, best practices en

gesprekstechnieken, waarmee je het luisterend vermogen en daarmee de menselijkheid van je organisatie kunt vergroten. <

AI in de praktijk

Hennie Huijgens

In drie stappen kunstmatige intelligentie in je organisatie

Boom

AI IN DE PRAKTIJK

In drie stappen kunstmatige intelligentie in je organisatie

| Hennie Huijgens | Boom uitgevers | paperback 9789024444168 | € 23,50 | e-book 9789024444175 | € 17,95 | 176 pagina's | ai-in-de-praktijk.nl

AI wordt met de dag belangrijker voor organisaties en is ingewikkeld, maar we kunnen de implementatie ervan niet alleen aan programmeurs overlaten, vindt auteur Hennie Huijgens. Organi-

saties en hun leiders moeten ook zelf bedenken hoe AI kan helpen hun bedrijfsprocessen te verbeteren. Het boek legt uit hoe zij in drie praktijkgerichte stappen een plan kunnen maken. 'In de eerste stap verken je de ethische aspecten, kansen en risico's. Vervolgens werk je een concreet toepassingsplan uit. In de laatste stap bepaal je de prioriteiten en zorg je dat de AI-plannen ingebed worden in bestaande systemen van de organisatie.' Dit boek gaat niet over moeilijke algoritmes en complexe

programmering, belooft Huijgens. Het is bedoeld voor iedereen die zich wil voorbereiden op de komst van AI: van managers tot data-analisten en van businessconsultants tot projectleiders. Met voorbeelden van onder andere banken, politie en supermarkten. Huijgens onderzoekt als zelfstandig AI-specialist de effecten van kunstmatige intelligentie op de industrie. Verder doceert hij over dit onderwerp aan de Hogeschool Utrecht en ontwikkelde hij het onlineleerprogramma AI in Practice. <

werd, kreeg hij de opdracht om een dialectatlas te maken. Daartoe werd eind 1931 de eerste vragenlijst verstuurd aan ongeveer 6500 informanten in het Nederlandse taalgebied. Het versturen van papieren vragenlijsten ging door tot 2005; daarna stapte het Meertens Instituut over op digitale vragenlijsten. Nu is een groot deel van de gegevens digitaal beschikbaar gemaakt, en zijn de vragenlijsten terug te vinden in de Vragenlijstenbank en de dialectkaarten die eruit voortvloeiden in de Kaartenbank. In *Het Dialectendoeboek* laten 41 onderzoekers uit Nederland en Vlaanderen in 37 bijdragen zien wat de databanken zoal prijsgeven. Bijvoorbeeld dat je in het Gronings en Fries het onderwerp van een zin soms kunt weglaten, net als in het Italiaans. De hoofdstukken zijn aangevuld met QR-codes om de lezer aan te moedigen eens in de databanken rond te struinen. <

HET BEGIN VAN ALLES

Een nieuwe geschiedenis van de mensheid

| David Graeber en David Wengrow | vertaling Bart Gravendaal en Rogier van Kappel | Maven Publishing | paperback 9789493213265 | € 35 (e-book volgt later) | 656 pagina's

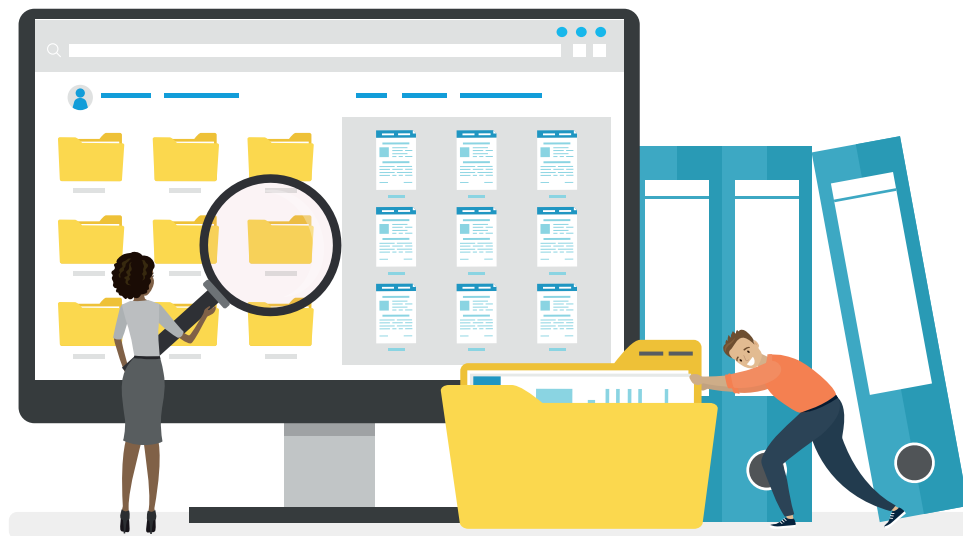
Deze Nederlandse vertaling van het alom geprezen *The Dawn of Everything*, a *New History of Humanity* van antropoloog David Graeber en archeoloog David Wengrow verschijnt op 31 maart. De woorden in het originele boek bleken helaas de laatste van Grae-

ber, die kort na het afronden ervan overleed. Als auteur van *Schuld, de eerste 5000 jaar* en *Bullshit Jobs*, en als grondlegger van Occupy Wall Street was hij een iconisch denker en activist. Samen met Wengrow werkte hij twintig jaar aan *The Dawn of Everything/Het begin van alles*. In het boek betogen de auteurs dat we op een nieuwe manier naar de geschiedenis van de mensheid moeten kijken. De archeologische vondsten van de afgelopen twintig jaar stroken namelijk totaal niet met wijsd geaccepteerde grote narratieven zoals die van Steven Pinker, Jared Diamond en Yuval Noah Harari. Uit dit nieuwe bewijsmateriaal, ontdekt door klimaatverandering en ontbossing, blijkt dat onze verre voorouders al veel eerder dan tot nu werd aangenomen in flourerende samenlevingen leefden met allerlei structuren, zonder hiërarchie, kapitalisme of uitsluitend mannen aan de top. De geschiedenis laat zien dat ongelijkheid en discriminatie niet ingebakken hoeven te zitten in een complexe samenleving. Als we dit idee loslaten, kunnen we met meer inventiviteit en daadkracht onze huidige samenleving inrichten, aldus de auteurs. <

Later begint nu, ook onder de Omgevingswet

Het zal je vast niet zijn ontgaan: de Omgevingswet is opnieuw uitgesteld. Het is inmiddels een eufemisme geworden om de implementatie van die wet en het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) 'lastig' te noemen. De doelen zijn natuurlijk goed: de inwoners van ons land een volledig en eenduidig beeld geven van wat hun rechten en plichten zijn in onze leefomgeving. Met zulke doelen kan eigenlijk niemand het oneens zijn, maar om dat geregeld te krijgen in één koepelwet en één informatiestelsel is overduidelijk heel taai.

DUURZAME TOEGANKELIJKHEID

Een van de grootste uitdagingen daarbij is dat we ervoor zorgen dat de informatie die overheden produceren zo lang toegankelijk blijft als burgers en ambtenaren die nodig hebben. Wat bedoelen we met 'toegankelijk'? Natuurlijk dat we weten waar die informatie staat, maar ook dat we haar kunnen raadplegen in de juiste vorm en dat we de juiste versie hebben. Wat bedoelen we dan met 'zo lang als nodig'? Soms is dat vijf jaar, soms twintig, soms honderd of meer zodat onze achterkleinkinderen het kunnen vinden.

Dat is een zekerheid die wij als betrouwbare overheid moeten bieden, en dat noemen we 'duurzame toegankelijkheid'.

AAN DE SLAG

Die toegankelijkheid verzekeren we niet alleen met de systemen in het stelsel. We hebben daar duidelijke en eenduidige afspraken voor nodig, en daar zijn decentrale overheden zelf verantwoordelijk voor op het moment dat de wet in werking treedt. Gelukkig zijn er al veel middelen voor beschikbaar die vaak ook voor andere toepassingen worden gemaakt:

architecturen, procesmodellen, metadata en zaaktypen. Welke afspraken informatiebeheerders van overheden moeten maken en hoe zij, en wij archivariissen, daarop checken, staat in de *Handreiking duurzame toegankelijkheid (DUTO) in de informatieketens van de Omgevingswet*, te downloaden op het Informatiepunt Leefomgeving (iplo.nl). Wacht hier niet mee. De tijd dat we archivering 'later wel' konden regelen, ligt al sinds de intrede van de computer achter ons. Welke functie je ook hebt in deze keten: bel je ketenpartners en ga aan de slag! <

Anders

Meer – beter – anders: prof. dr. Rik Maes doet in het KNVI-boek *Informatieprofessional 3.0* een oproep aan organisaties om vooral aandacht te hebben voor ‘anders’. Kortgezegd: pas als je zaken echt anders aanpakt, kun je diepgaand veranderen. Dat geldt voor organisaties, dat geldt voor mensen. Meer van hetzelfde of iets beter doen: prima natuurlijk, maar dat heeft eenvoudigweg minder effect. De oproep uit het boek helpt extra reflecteren over uitspraken die gaan over ‘terug naar het oude normaal’ of bij het doornemen van de meest recente techblogs: terug naar hoe wij ruim twee jaar geleden leefden, dus voor de ‘a few days to flatten the curve’, kan niet meer. Tijd voor anders.

ONLINE EN OFFLINE

We leren om online én offline te combineren, voor een deel veroorzaakt door een geforceerde *deep dive* in online werken. Al lukt (un)muten soms niet, we zijn er wel beter in geworden. We zijn digitaal fitter, maar nog niet fit genoeg, zegt Martijn Aslander in *Ons werk is stuk*. We werken en vergaderen efficiënt. Al lukt het soms niet de wandelingen en de geadviseerde oog oefeningen uit te voeren. We spreken om beurten in een online meeting. Al lukt het niet altijd om onze gevoelens of emoties een plekje te geven na deze meetings. We ervaren dat je in je joggingbroek kunt presteren in vergaderingen. Al lukt het niet altijd om informele signalen goed te delen, terwijl we die zo hard nodig hebben.

SMART HUMANITY NOG ACTUELER

Wat ook anders is, is de wijze waarop we de nieuwste technologie ervaren die tot onze beschikking staat. Hoe we bedrijfsleven en overheid in vertrouwen nemen om ons met die technologie al dan niet te

faciliteren. Het thema ‘Smart Humanity’ is nog actueler geworden na de lancering daarvan door de KNVI. Geloof je de ene nieuwsbron met nieuws over de Canadese truckers, of de andere nieuwsbron die de eerste volledig tegenspreekt? Beide inclusief dronebeelden, live interviews en crowdfunding. Geloof je de minister die aan de Kamer uitleg

geeft, of wil je zelf de stukken van het Wob-verzoek inzien? Wil je wel een app die je leven makkelijker maakt, of wil je geen app die je leven voor een ander inzichtelijk maakt? Geef je jouw gegevens liever aan een commercieel bedrijf, of aan de partij met het door burgers aan hen gegeven geweldsmonopolie? Terwijl petities.nl richting de 1

miljoen handtekeningen gaat voor Onverdeeld Open, is er alvast één conclusie te trekken: het wordt écht allemaal anders. We zijn in twee jaar tijd digitaal fitter, zelfstandiger, oplettender en bewuster geworden. En dan is het nog maar maart 2022.

Wouter Bronsgeest, duovoorzitter van de KNVI. <

‘We zijn in twee jaar tijd digitaal fitter, zelfstandiger, oplettender en bewuster geworden’

Super Tuesday op 5 april over Windows 11

Elke maand organiseert de KNVI op een dinsdag een bijeenkomst met een speciaal, actueel thema dat relevant is voor informatieprofessionals. Op 5 april (16:00-17:30 uur) is dat: *De Impact van Windows 11 op jouw organisatie*. Sander Berkouwer en Raymond Comvalius gaan dan dieper in op de veranderingen die Windows 11 voor jouw organisatie kan betekenen. Toekomstige Super Tuesday-onderwerpen zijn onder meer: AI, defensie & cyber, digitale trends, open science, desinformatie en ethiek. Meer informatie vind je op knvi.nl.

'GESPREK TUSSEN HOMO INFORMATICUS EN HOMO ETHICUS IS KEI HARD NODIG'

tiseerde besluitvorming kan uitlopen op ongekend onrecht. Algoritmes zijn soms écht *weapons of math destruction*. De vraag naar ethische IT ligt vierkant op tafel.

Menselijk besluit

Wil de homo informaticus, zoals informaticus Ilyaz Nasrullah in zijn scherpe column in *Trouw* begin december stelde, willens en wetens schade aanrichten? Doorgaans niet. Het toepassen van algoritmes ten behoeve van geautomatiseerde besluitvorming is echter wel degelijk een menselijk besluit. Dat kan leiden tot geautomatiseerde beslissingen waar geen mens meer aan te pas komt, laat staan kan ingrijpen als het misgaat. Je kunt je afvragen (en sommigen doen dat ook hardop) of je niet te ver dóórdenkt als je mogelijke vervolgschade meeweegt bij het ontwikkelen van een informatiesysteem.

Doofheid voor gevolgschade

Probleem is overigens vaak dat het niet eens nieuwe systemen zijn die voor problemen zorgen. Vaak moeten systemen worden aangepast door voortschrijdend inzicht en nieuwe wetgeving, terwijl zij ondertussen volop in bedrijf blijven, en gaat het mede daardoor grondig mis. Het uitzetten en van nul af aan opnieuw opbouwen van beslissingsondersteunende systemen bij complexe organisatieprocessen is soms simpelweg geen optie. Maar blindheid van algoritmes combineren met doofheid voor gevolgschade, zoals Nasrullah in zijn column beschrijft, is niet om aan te zien: 'De rot in mijn vakgebied, de informatica, tast de hele samenleving aan.'

De hele samenleving is inderdaad in toenemende mate onderworpen aan de werking van geautomatiseerde beslissingen, en is daar ook afhankelijk van. Teruggaan naar menselijke besluitvorming is vanwege de aantallen besluiten die genomen moeten worden geen realistische optie. Het handmatig controleren van alle besluiten, als die in 99 procent van de gevallen correct blijken te zijn, is overbodig dubbel werk. Als verreweg het grootste deel van de automatische beslissingen correct is, is een andere aanpak nodig om onrechtvaardige of onrechtmatige beslissingen aan te pakken.

Algoritmeregisters

Eén poging daartoe zijn algoritmeregisters die werken vanuit de gedachte dat transparantie leidt tot het sneller identificeren van mogelijk onterecht bevooroordeelde algoritmes. Een goed voorbeeld is het Algoritmeregister Amsterdam, waarin de gemeente de instrumenten publiceert die zij inzet bij dienstverlening. Bezoekers worden nadrukkelijk uitgenodigd om hun bevindingen te delen: 'Door feedback te geven kunt u ons helpen om de algoritmes die we gebruiken beter, eerlijker en verantwoord te maken.' Een register is een eerste stap, maar biedt wijsheid achteraf, als het algoritme al ingevoerd is. Veel liever ga je, op basis van de huidige inzichten over inzet van algoritmes, vooraf na wat eventuele haken en ogen zijn. In een aantal uitvoeringsorganisaties is dat besef inmiddels geland. Er wordt gedebatteerd over ethische aspecten van besluitvorming en geëxperimenteerd met ethische commissies, en er worden gesprekken met direct betrokkenen gevoerd over moreel verantwoord datagedreven werken. Deelnemers zijn zich meer dan ooit bewust van de problematiek (automatisering is een hulpmiddel, géén panacee), en ervaren ruimte om verschillende waarden die van belang zijn (snelheid én zorgvuldigheid) even zwaar te laten meewegen als er een systeem (door) ontwikkeld wordt.

Rechtvaardigheid van beslissingen

Waar voorheen automatisering vrijwel kritiekloos kon worden doorgevoerd, lijkt de veranderende tijdgeest het debat te kantelen. Met als centrale vraag niet langer of beslissingen snel en efficiënt worden genomen, maar hoe ze doofheid voor gevolgschade voor kunnen blijven in een geautomatiseerde wereld. Daarvoor is het gesprek tussen de homo informaticus en de homo ethicus keihard nodig. Want het zou de normaalste zaak van de wereld moeten zijn om allereerst een gesprek te voeren over rechtvaardigheid van beslissingen en pas daarna over het automatiseren ervan.

Stichting VOGIN informeert en organiseert voor professionals die zich bezighouden met toepassingen van data, informatie, kennis, content, internet en de cloud. <

Dat bevooroordeelde algoritmes schadelijk zijn, is inmiddels doorgedrongen tot het collectieve bewustzijn. Dat inzicht is allang niet meer een afwijkend geluid van kritische denkers als Virginia Eubanks of Marleen Stikker. Organisaties die blindvaren op algoritmes, kunnen zich niet meer verschuilen achter de blinddoek van Vrouwe Justitia. Geautoma-

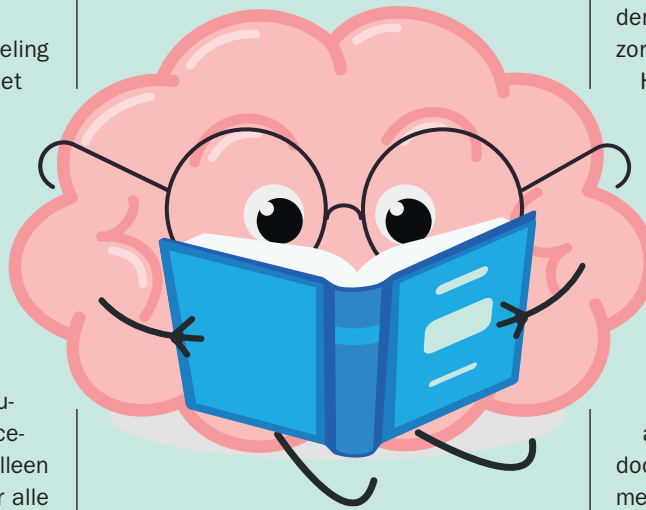
HOUD JE BREIN SCHERP

Uitdagend bouwen

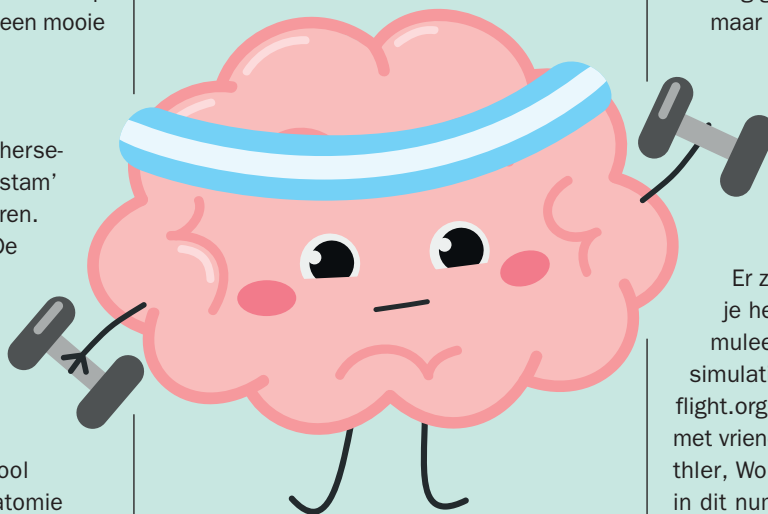
Wat goed is voor de cognitieve ontwikkeling van een kind, kan ook worden ingezet voor het scherp houden van het brein van volwassenen. Neem bijvoorbeeld het bouwen van een stad van Lego. Christian van der Ven, hoofd Publieksdiensten bij het Brabants Historisch Informatie Centrum, laat zien hoe dat moet. Hij bouwde en ontwierp de Legoversie van Banketbakkerij Jan de Groot in Den Bosch, bekend van de Bossche Bollen. Digitaal met Lego bouwen kan ook, met de gratis opensource-toepassing LeoCAD (leocad.org). Niet alleen heb je met LeoCAD de beschikking over alle steentjes die je maar kunt verzinnen, je zet alles wat je digitaal doet ook heel makkelijk om in instructietekeningen. Zo kun je je virtuele constructies in het echt nabouwen. Ben je niet zo'n fan van Lego, maar zie je digitaal bouwkundig ontwerpen wel zitten? Ga dan aan de slag met de stadsplattegrond-generator van Watabou (bit.ly/watabou). De generator heeft een groot aantal opties waarmee je het vooraf gegenereerde stadsplan kunt veranderen. Het leuke is dat naarmate jij het stadsplan verandert, de tool de stad automatisch erop aanpast. Het schijnt zelfs dat het best moeilijk is om het niet meer op een stad te laten lijken. Dat is pas een mooie uitdaging voor de hersenen!

Wandelverhalen

Een heel effectieve manier om je hersenen een schop onder hun 'hersensham' te geven, is door iets nieuws te leren. Wat dacht je van programmeren? De Engelse tutorial 'Leer programmeren' (bit.ly/leerprogrammeren) legt het op een simpele manier uit. Dat je de voorbeeldcode zelf kunt aanpassen en uitvoeren, maakt het leuk en interactief. Of je kunt aan de slag met de tool Kenhub (kenhub.com) om de anatomie

Met uitdagingen, iets nieuws leren, spelletjes spelen en je lichaam vitaal houden train je je hersenen. In deze aflevering geven we breinadviezen een *Lifehacking*-tintje mee.

van je lichaam te leren kennen. Er zijn elf onderwerpen beschikbaar in de talen Engels, Duits, Portugees en Spaans. Natuurlijk is vitaliteit ook belangrijk voor een gezond brein. Een goede wandeling vermin-

dert somberheid, stimuleert creativiteit én zorgt voor focus. Gebruik de podwalks van Het verhaal van Nederland of Vroege vogels om je wandelingen te combineren met een stukje geschiedenis of natuurwetjes.

Fysieke én mentale inspanning

In zijn boek *Hersenen willen lezen: waarom lezen goed is voor je brein* legt de van onder andere DWDD University bekende hoogleraar neuropsychologie Erik Scherder uit dat hersengebieden niet alleen beter met elkaar gaan functioneren door fysieke inspanning, maar ook door de mentale inspanning lezen. Om je leeslijst een excentrieke wending te geven is er de zoekmachine Weird Old Book Finder (weird-old-book-finder.glitch.me). Snuffel rond in boeken uit de achttiende en negentiende eeuw met behulp van Google Books. Oude boeken zijn sociaal en cultureel fascinerend, ze geven je een glimp van hoeveel de samenleving is veranderd en ook van wat hetzelfde is gebleven. En in die eeuwen schreven ze over echt alles: over verliefd worden via telegraafkabels en over langeafstandsballonvaarten. Of er werden uitbundige tijdschriften over herenmode en boeken over vegetarische voeding gepubliceerd. De zoekmachine geeft maar één resultaat. De uitdaging zit hem dus in het vinden van dat ene voor jou interessante boek. Lees de zoektips (bit.ly/zoektipsweirdoldbook) van de maker van de zoekmachine.

Nieuwe vaardigheden

Er zijn nog tal van andere manieren om je hersenen bij de pinken te houden: simuleer een verkeersopstopping (traffic-simulation.de/ring.html) of een vlucht (ys-flight.org). Speel Pictionary op drawize.com met vrienden van over de hele wereld, of Mathler, Wordle voor getallen (zie ook *IP Lingo* in dit nummer). Of schrijf een brief naar je toekomstige ik (futureme.org/letters/new). Wat je ook kiest, je houdt je hersenen scherp door ze te blijven uitdagen met nieuwe kennis en handelingen.

Je vindt dit artikel inclusief alle linkjes in het archief op www.informatieprofessional.nl.

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van De Haagse Hogeschool

Online cursusaanbod

Leergangen

Leergang Adviseur Recordmanagement (versneld)
Start 17 maart 2022 (14 dagen) € 4.450

Leergang Informatiebeheerder
Start 11 oktober 2022 (13 dagen) € 4.150

Leergang Strategisch Informatie- en Recordmanager
Start 3 november 2022 (17 dagen) € 4.650

Cursussen

Basiscursus informatiebeheer
7, 14 en 21 april 2022 (3 dagen) € 1.295

Volledige masterclassserie - Informatieveiligheid en Privacy (4 delen)
8 april, 13 mei, 10 juni en 8 juli 2022 (4 middagen) € 1.125

Postbehandeling in eigentijds perspectief
28 april 2022 (1 dag) € 525

Leren preserveren - in samenwerking met het Netwerk Digitaal Erfgoed
9 en 30 mei, 20 juni 2022 (3 dagen) € 450

Kwaliteitszorg en risicomanagement
10 en 17 mei 2022 (2 dagen) € 995

Functioneel beheer Rx.Enterprise - Gevorderd
17, 24 en 31 mei, 28 juni 2022 (4 dagen) € 2.950

Functioneel beheer Rx.Enterprise - Basis
18 en 25 mei, 1 en 29 juni 2022 (4 dagen) € 2.950

Toepassing van archiefselectie
31 mei, 14 en 28 juni 2022 (3 dagen) € 1.295

Office 365 slim en efficiënt inzetten
3 en 17 juni 2022 (2 dagen) € 995

Toepassing gemeentelijke selectielijst 2020
23 en 30 juni 2022 (2 dagdelen online) € 465

De VHIC Faculty biedt interactieve open cursussen variërend van één tot drie dagen. Daarnaast bieden we volledige leergangen. Al onze opleidingen zijn erop gericht om in korte tijd veel kennis op te doen van een specifiek onderwerp. De link naar de praktijk - uw praktijk - staat hierbij centraal. Zo kunt u tijdens en na uw opleiding direct met de kennis aan de slag.

Opleiding op maat?

Bent u op zoek naar een incompany-training of wilt u een cursus op maat? Informeer dan naar de mogelijkheden voor een opleidingsprogramma afgestemd op uw wensen en behoeften.

Bekijk het volledige opleidingsaanbod op vhic.nl/opleidingen